STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1950:25
FINANSDEPARTEMENTET

Det statliga utredningstrycket

Trycksakskommitténs betänkande

STOCKHOLM
1950

Statens offentliga utredningar 1950

Kronologisk förteckning

1. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:18. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Örebro län. Beckman. 44 s. **K.**
2. Betänkande angående tyskgruvorna och centralorgan för gruvärenden. Victor Petterson. 157 s. **H.**
3. Betänkande med förslag angående folkskolans disciplinmedel m. m. Kihlström. 137 s. **E.**
4. Skolöverstyrelsens utlåtande angående beskärning av timplanerna vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter. Statens Reproduktionsanstalt. 105 s. **E.**
5. Ortsavdragskommittén. Betänkande med förslag till ändrade kommunala ortsavdrag m. m. Beckman. 199 s. **Fi.**
6. Utredning angående överflyttning av viss del av riksbankens rörelse till en statlig affärsbank m. m. Marcus. 64 s. **Fi.**
7. 1949 års uppbördssakkunniga. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i uppbördsförfarandet. Marcus. 112 s. **Fi.**
8. Betänkande angående rationaliseringsverksamheten inom den offentliga förvaltningen. Beckman. 155 s. **Ju.**
9. Utredning angående de handelspolitiska arbetsformerna m. m. 2. Redogörelse för de olika avtalstyperna i det svenska avtalssystemet. Katalog och Tidskriftstryck. 74 s. **H.**
10. Den svenska elbranschens kapacitet och konkurrensförhållanden. Marcus. 175 s., 1 pl. **H.**
11. Socialvårdskommitténs betänkande. 17. Utredning och förslag angående lag om socialhjälp m. m. Beckman. 64* s., 515 s. **S.**
12. Handelsutbildningskommitténs betänkande och förslag. 1. Handelsgymnasierna. Marcus. 445 s. **E.**
13. Skyddsrum för civilbefolkningen. Nordisk Rotogravyr. 154 s., 1 pl. **I.**
14. Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 4. De smalspåriga västgötabanorna. Gummesson. 99 s. **K.**
15. 1948 års järnbruksutredning. Betänkande angående järnbrukens arbetskraftsförsörjning och därmed sammanhängande problem. Kihlström. 55 s. **S.**
16. Förberedande utredning angående lagstiftning på skadeståndsrättens område. Av I. Strahl. Victor Petterson. 168 s. **Ju.**
17. Betänkande med förslag rörande decentralisering inom väg- och vattenbyggnadsverket m. m. Victor Petterson. 151 s. **K.**
18. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:19. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Västmanlands län. Beckman. 37 s. **K.**
19. Betänkande med utredning och förslag angående fordringar på synförmågan för anställning i allmän och enskild tjänst m. m. Kihlström. 235 s. **S.**
20. Undersökning rörande brukningskostnadernas samband med åkerfältens storlek, form och beskaffenhet. Gernandt. 276 s. **Jo.**
21. 1944 års allmänna skattekommitté. 4. Betänkande med förslag angående ändrade bestämmelser för beskattning av periodiskt understöd m. m. samt av utdelning å svenska aktier och andelar i vissa fall, m. m. Marcus. 170 s. **Fi.**
22. Statsbidrag för ålderdomshem. Beckman. 61 s. **S.**
23. Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 5 angående verksamheten vid sjukhustvätterierna och möjligheterna att rationalisera densamma. Kihlström. 201 s. **I.**
24. Betänkande med förslag till det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation. Norstedt. 64 s. **Ju.**
25. Det statliga utredningstrycket. Trycksakskommitténs betänkande. Idun. 43 s. **Fi.**
26. Kommittésvenska. En undersökning och ett försök till riktlinjer av E. Wellander. Bilaga till trycksakskommitténs betänkande. Idun. 88 s. **Fi.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1950: 25
FINANSDEPARTEMENTET

Det statliga utredningstrycket

Trycksakskommitténs betänkande

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1950

Innehållsförteckning

†1—*0 16130*

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet

Den 17 januari 1947 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för finansdepartementet att tillkalla högst tre sakkunniga för utredning rörande modernisering, större spridning och eventuellt förbilligande av det statliga utredningstrycket.

Med stöd av bemyndigandet tillkallade departementschefen den 10 februari 1947 såsom sakkunniga kanslirådet *O. A. Berger*, direktören *E. Ebe* och ledamoten av riksdagens andra kammare redaktören *M. D. E. Ståhl*. Åt Ståhl uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete. Den 28 februari 1947 uppdrog departementschefen åt numera t. f. förste arkivarien *I. E. Beskow* att vara sekreterare.

Vi ha antagit benämningen *trycksakskommittén*.

Den 3 december 1947 förordnade departementschefen redaktören *T. Kjell* och professorn *E. Wellander* att såsom experter biträda oss beträffande betänkandenas språkliga utformning.

För att erhålla en bild av vilka önskemål olika remissinstanser kunde ha rörande de statliga betänkandenas omfattning, uppställning, språkliga utformning m. m. utsände vi våren 1947 ett frågeformulär till ett antal centrala myndigheter, länsstyrelser, domkapitel, städer och enskilda sammanslutningar. Svaren på denna rundfråga, vilka vi i det följande redovisa i den mån de ha speciellt intresse för bedömande av skilda spörsmål, överlämnas samtidigt med detta betänkande.

I skrivelse den 2 juni 1948 (nr 247) framhöll riksdagen önskvärdheten av att inom de kommittéer, som sysslade med större lagstiftningsuppgifter, de lagtexter, som utarbetades, måtte granskas från språklig synpunkt av därtill särskilt kvalificerade personer. Den 17 december 1948 överlämnade Kungl. Maj:t skrivelsen till oss för att tagas under övervägande vid fullgörandet av vårt uppdrag.

Med anledning av det sålunda utvidgade uppdraget förordnade departementschefen den 22 februari 1949 hovrättsrådet *K. H. Henkow* att såsom expert biträda oss.

Medan vårt utredningsarbete fortskridit, ha experterna Wellander och Kjell verkställt en sammanfattande undersökning av kommittésvenskan. Kjell har därvid ur kommittétrycket insamlat ett omfattande material av språkprov, vilket han sedan sovrat och ordnat i huvudsaklig överensstämmelse med en av honom tidigare utarbetad bilaga till betänkandet om rationalisering av riksdagstrycket. Wellander har därefter på grundval av detta material utarbetat en undersökning av kommittésvenskan. Denna undersökning fogas som bilaga till vårt betänkande.

För riktigheten av sifferuppgifterna i betänkandet svarar sekreteraren.

Sedan det åt oss lämnade uppdraget nu slutförts, få vi härmed vördsamt överlämna vårt betänkande till Herr Statsrådet.

Stockholm den 28 december 1949.

Manne Ståhl

A. Berger *Einar Ebe*

Ivar Beskow

Kapitel I

Inledning

Det svenska utredningsväsendet intar med traditionens tyngd en central ställning i vårt ständigt fortgående reformarbete. Till sina former har det under tidernas gång växlat, men den lugna betänksamheten och den sakliga styrkan ha i allt väsentligt kommit att bestå. Utredningsväsendets värde för vårt samhälle har därför sällan eller aldrig på allvar bestritts.

Det kan icke heller med fog påstås, att det grundliga arbete som presteras av en statlig utredning i regel är särskilt kostnadskrävande. Kommittéarvodena äro sannerligen icke höga. En jämförelse med förhållandena såväl utomlands som inom enskilda sammanslutningar här i landet visar, att det svenska statsverket har förmånen av att äga tillgång till en stor kader sakkunniga, villiga att arbeta för låga ersättningar.

Då detta till trots från tid till annan krav rests på begränsning av den statliga utredningsapparaten, har som motiv i regel anförts att denna tillåtits svälla ut över vad som ansetts såsom rimliga bräddar. De sammanlagda kostnaderna för kommittéväsendet uppgå också årligen till betydande belopp. Yrkandena på begränsning ha följt i stort sett två linjer: dels en beskärning av utredningsapparaten som sådan, varvid främst tagits sikte på begränsning av antalet kommittéer, dels en rationalisering för förbilligande av kommittéernas arbetsmetoder och av kommittétrycket.

Tidigare har man vid upprepade tillfällen sökt sig fram förnämligast på den första av de båda här antydda vägarna. Efter kritisk granskning av kommittéernas arbetsuppgifter sållade man ut dem, vilka ur ena eller andra synpunkten framstodo såsom mindre nödvändiga. Då finansministern F. V. Thorsson år 1922 genomförde sina bekanta och onekligen drastiska besparingsåtgärder inom kommittéväsendet, valde han sålunda enbart denna utväg. Av 162 då arbetande kommittéer fingo endast 26 ostört fortsätta sin verksamhet, medan alla de övriga antingen omedelbart upplöstes eller erhöllo snävt begränsade terminer för avslutande av sitt arbete. Kommittéanslagen sjönko också därigenom från 3,86 milj. kronor år 1922 till 0,76 milj. kronor för budgetåret 1923/24. Det visade sig emellertid, att de tekniska kostnaderna starkt ökade i samma mån som flera kommittéer tvingades forcera sitt arbete och ett onormalt stort antal betänkanden sålunda avlämnades till tryckning.

I serien SOU kom sålunda att för år 1923 ingå icke mindre än 80 nummer, en ingalunda obetydlig utgift för statsverket. En jämförelse med 1922 är osäker, eftersom serien infördes under detta år. Att 1923 års siffra var excep-

tionellt hög framgår dock därav, att det dröjde ända till 1946 innan den överskreds. Detta år uppgick antalet till 95, den högsta siffran hittills. Samma iakttagelse, att de tekniska kostnaderna visa en benägenhet att stiga såsom en omedelbar konsekvens av begränsningar av utredningsarbetet, kan göras i samband med såväl 1928 som 1932 års minskningar av antalet kommittéer.

Under senare år ha kraven på en reformering och ett förbilligande av kommittéväsendet tagit sikte främst på den senare av de båda vägar, som här antytts, nämligen en rationalisering av arbetsmetoderna och av kommittétrycket. Åtskilliga förslag ha vid olika tillfällen framlagts i denna riktning. Här skall i största korthet ges en kronologisk översikt över de viktigare av dessa.

Tidigare reformförslag.

I det av överståthållaren *T. Nothin m. fl.* år 1935 avgivna betänkandet om folkförsörjning och arbetsfred (SOU 1935: 65, s. 130—134), i det följande kallat Nothins betänkande, beröras dessa problem med tyngdpunkt på kommittéernas sammansättning. Det politiskt-parlamentariska elementet borde utgå. Antalet ledamöter, vilka alltså skulle vara enbart fackmän, bleve därigenom avsevärt reducerat, arbetet kunde bedrivas snabbare och effektivare med minskade kostnader som omedelbar följd. Till tjänst för departementen borde inom Kungl. Maj:ts kansli inrättas en särskild avdelning, vilken på olika sätt skulle biträda kommittéerna i deras arbete.

Efter andra världskrigets slut uppdrogs åt borgmästaren *K. E. Rosander* att verkställa en översyn av kommittéväsendet. Rosander avgav den 28 september 1946 en stencilerad promemoria i vilken han granskade samtliga pågående utredningar, dels för att klarlägga om en eller flera kommittéers arbeten kunde samordnas, dels för att pröva om förutsättningarna för skilda utredningar hade bortfallit eller förskjutits sedan kommittéerna tillsatts. Vissa synpunkter anfördes vidare beträffande kommittéväsendets allmänna utformning. I direkt anknytning till Nothins betänkande föreslog Rosander, att ett särskilt utredningsorgan skulle inrättas.

Vid *1947 års riksdag* förklarade sig finansministern (statsverksprop., bil. 2, s. 74—75) i princip anse, att ett samordnande och övervakande organ skulle ha en uppgift att fylla. Frågan borde emellertid ytterligare övervägas. Riksdagen nöjde sig med ett allmänt uttalande (skriv. nr 56), att utgifterna för utredningsväsendet borde förbilligas: »I främsta rummet kan ifrågasättas, huruvida icke besparingar kunna åstadkommas i kostnaderna för framläggandet av utredningsresultaten, men vidare om icke en förenkling av kommittéarbetet är möjlig.»

Även *1947 års statsrevisorer* bidrogo till debatten om utredningskostnaderna (s. 186—192). Mot en sammanlagd kostnad av 2,9 milj. kronor för budgetåret 1938/39, avseende kommittéer som finansierades såväl av kommittéanslag som med andra medel, svarade för budgetåret 1940/41 endast 1,94 milj. kronor. Under de föjande åren ökades beloppet och uppgick för budgetåret 1945/46 till 4,9 milj. kronor. Följande budgetår hade kostnaderna enbart från kommittéanslag stigit till 5,6 milj. kronor. Denna starka stegring under den redovisade 10-årsperioden ansågo revisorerna ha betingats främst av det ökade antalet kommittéer. De framhöllo, att vårt lands ansträngda ekonomiska läge vid ifrågavarande tidpunkt företedde stora likheter med det som rådde hösten 1922. Stark återhållsamhet borde därför i fortsättningen iakt-

tagas med nya utredningar. Dessutom borde prövas i vilken utsträckning redan påbörjade utredningar verkligen behövde fullföljas, samtidigt som kommittéernas arbetsformer borde uppmärksammas. Kommittéerna borde sålunda icke erhålla en mer omfattande sammansättning än oundgängligen nödvändigt. Vidare framhöllo revisorerna, att betänkandena ofta hade onödig bredd och att större enkelhet och koncentration därför borde eftersträvas.

Vid *1948 års riksdag* uttalade statsutskottet i sitt utlåtande över statsrevisorernas berättelse (nr 153, s. 66—72), att förslaget att begränsa kommittéväsendet borde beaktas. Även utskottet underströk behovet av en rationalisering av utredningsväsendet. Antalet ledamöter i kommittéerna borde sålunda begränsas, bl. a. genom att det grundläggande arbetet utfördes av experter, vilka på ett senare stadium finge med sig adjungera representanter för olika intressen m. m. Enligt utskottets mening borde kommittébetänkandena göras mindre vidlyftiga än som ofta varit fallet. Utskottets uttalande godkändes av riksdagen.

Vid samma riksdag väcktes motioner rörande kommittéväsendet av visst intresse. Sålunda yrkades från högerhåll (I: 10 och II: 20) »en genomgripande och hård begränsning av det administrativt och ekonomiskt tyngande kommittéväsendet». Mot denna uppfattning framhölls i en socialdemokratisk motion (I: 153), att kritiken mot kommittéväsendet hade sin grund i en konservativ inställning, som önskade bevara samhället sådant det är, medan de grupper som ville befrämja en fortsatt samhällsutveckling hade anledning intaga en positiv attityd till det statliga utredningsväsendet. Detta skulle visserligen i flera hänseenden kunna förbättras, men föreställningarna om dess brister vore betydligt överdrivna. Motionerna föranledde icke någon riksdagens åtgärd.

Vårt utredningsuppdrag.

Vid 1946 års riksdag väcktes i andra kammaren en motion (II: 389) rörande modernisering, större spridning och eventuellt förbilligande av de statliga publikationerna. I motionen diskuterades möjligheterna att göra betänkandena mera läsbara genom modernisering av deras språkliga dräkt, typografi och illustrationsteknik samt möjligheterna att åstadkomma en effektivare spridning. Motionen utmynnade i ett förslag om utredning, vilket tillstyrktes av andra kammarens första tillfälliga utskott i dess utlåtande nr 11. Härtill anslöt sig första kammarens första tillfälliga utskott i sitt utlåtande nr 13. Riksdagens båda kamrar beslöto i enlighet med utskottens hemställan.

I direktiven för den med anledning av riksdagens beslut tillkallade, åt oss anförtrodda utredningen framhåller chefen för finansdepartementet bl. a. följande.

Det svenska utredningsväsendet kännetecknas av stor grundlighet och i de avgivna betänkandena lämnas i regel mycket uttömmande redogörelser över de frågor kommittéerna fått sig förelagda att utreda. Betänkandena måste därför ofta volymmässigt sett bli mycket omfångsrika. Vid skilda tillfällen ha uttalats önskemål om begränsningar i detta avseende, dock utan annat resultat, än att de i diskussionen framförda synpunkterna i vissa fall beaktats av kommittéerna själva eller av vederbörande departementschefer vid meddelande av trycklov. På det hela taget är fortfarande det material, som framlägges i kommittébetänkandena, relativt svårtillgängligt. Som en bidragande orsak härtill har framhållits, att det offentliga utredningstrycket i vissa avseenden icke är anpassat efter moderna krav i tekniskt och publicistiskt hänseende.

Största möjliga koncentration och överskådlighet i utredningsmaterialet är i första hand av betydelse för underlättande av arbetet för de myndigheter och funktionärer m. fl. som skola avge yttranden över

eller eljest taga befattning med kommittébetänkandena. Såsom utskottet framhållit har emellertid även det önskemålet allt mer skjutits i förgrunden, att allmänhetens tillgång till utredningsmaterialet må underlättas.

En utredning angående de åtgärder som lämpligen kunna vidtagas för att tillgodose de sålunda föreliggande önskemålen synes i enlighet med riksdagens hemställan böra igångsättas. Vid utredningen bör frågan om publikationernas omfång uppmärksammas. Att en begränsning bör eftersträvas är uppenbart, men att åstadkomma normer för en generell nedskärning torde knappast vara möjligt, då utförligheten i framställningen i varje särskilt fall måste avvägas främst med hänsyn till ämnet för framställningen. Däremot torde utredningen kunna lämna mera allmängiltiga anvisningar rörande de åtgärder — i sina huvuddrag antydda i utskottsutlåtandet — som kunna vidtagas för en modernisering av trycket i publicistiskt hänseende.

De myndigheter och organisationer m. fl., som ha att avge yttranden över remitterade betänkanden, måste helt naturligt ha tillgång till betänkandena i det skick de förelagts vederbörande departementschef. För att i större utsträckning än vad nu är fallet kunna göra allmänheten delaktig av utredningarnas motiv, målsättningar och förslag till lösningar av de spörsmål de avhandla, torde det emellertid vara lämpligt att beträffande vissa betänkanden låta utarbeta och på ett ur distributionssynpunkt lättillgängligt sätt tillhandahålla sammanfattande redogörelser över utredningarnas mera väsentliga avsnitt. Sådana sammanfattningar måste göras betydligt mindre omfångsrika och därmed också prisbilligare än originalupplagorna.

De försök som gjorts med sammanfattningar av socialvårdskommitténs förslag till ny lag om folkpensionering och bostadssociala utredningens slutbetänkande, del I, synas mig styrka riktigheten av antagandet att sådana specialupplagor i vissa fall kunna räkna med en betydande spridning. Den språkliga och typografiska utformningen av dessa för en större läsekrets avsedda upplagor måste enligt min mening ägnas stor omsorg. För sådant ändamål bör till förfogande ställas erforderlig journalistisk och illustrationsteknisk expertis. Vid utredningen bör undersökas hur denna expertis skall organiseras för att effektivt kunna betjäna olika statliga uppdragsgivare. Även bör beaktas behovet av att kunna förmedla förbindelser mellan pressen och kommittéerna för tillhandahållande av erforderligt bild- och textmaterial.

Även beträffande distributionen av publikationerna torde särskilda åtgärder erfordras. Det torde sålunda särskilt vad angår sammanfattningarna vara nödvändigt att komplettera den försäljning som kan ske genom bokhandeln och riksdagens tryckeriexpedition med direktförsäljning inom exempelvis bildningsorganisationer samt fackliga, politiska, ideella och kommersiella sammanslutningar. Vägledande för utredningens övervägande beträffande distributionen bör vara att denna centralt skall kunna betjäna samtliga departement och förutom spridningen av sammanfattningarna även avse att göra originalupplagorna allmännare tillgängliga. Den statliga distributionsorganisationen bör effektivt kunna samordnas med i första hand den försäljning av litteratur, som bedrives genom folkrörelserna och andra organisationers egen försorg. Den enskilda bokhandelns medverkan i försäljningen bör likaledes ägnas största uppmärksamhet.

I den mån så är möjligt bör utredningen även framlägga preliminära kalkyler för en verksamhet av här skisserad art.

Utredningen borde i enlighet med dessa direktiv undersöka möjligheterna till modernisering, större spridning och eventuellt förbilligande av det statliga utredningstrycket.

Kapitel II

Kommittéernas arbetsmetoder

Då vi behandlat vissa spörsmål beträffande kommittéernas arbetsmetoder har det skett uteslutande med sikte på vår uppgift att rationalisera kommittétrycket.

Inom både den naturvetenskapliga och den samhällsvetenskapliga forskningen har det numera blivit modernt med »team work», grupper i samarbete. Samtliga medlemmar i en sådan grupp

svara för resultatet. En kommitté kan sägas utgöra en sådan grupp i samarbete. Dess arbetsprestation kännetecknas gärna av samma styrka och svaghet som varje annat team work. Styrkan ligger främst däri, att man för lösningen av varje uppgift kan inkalla bästa tänkbara expertis. Svagheten är företrädesvis att söka på det formella planet. Det är svårt att till en i allo godtagbar enhet utforma en arbetsinsats gjord av många. Icke desto mindre måste detta mål ständigt eftersträvas.

Promemorior.

Flertalet kommittéer, i varje fall de större, brukar arbeta med promemorior, i vilka olika detaljproblem närmare utredas. Allt efter tidpunkten för sin tillkomst utgöra promemoriorna antingen underlag för diskussion eller sammanfattningar av därvid framförda synpunkter. Till grund för betänkandet läggas sedermera alltför ofta dessa promemorior, varför betänkandet inte sällan kommer att bestå av dem, systematiskt ordnade. Därest samlingen promemorior i detta skick sändes till tryckning, blir följden lätt att betänkandet erhåller en oklar disposition och blir onödigt omfattande. I en promemoria brukar nämligen det behandlade problemets plats i det större sammanhanget fixeras. Promemorian inledes därför i regel med en redogörelse för det eller de avsnitt, som tidigare behandlats, samt avslutas med en antydan om de problem, som närmast skola diskuteras.

Det händer även, att äldre betänkanden eller annat material som kommittén har anledning att vid upprepade tillfällen använda i promemoriorna varje gång utförligt presenteras. Därest detta material i betänkandet inflyter i mer eller mindre obeskuret skick, medför detta onödiga upprepningar.

Expertutredningar.

Vanligt är att olika problem behandlas i specialutredningar, utarbetade av experter. Dessa undersökningar bli ofta utförligare än som är nödvändigt, ett förhållande som givetvis icke hindrar att de ofta kunna ha ett betydande självständigt värde. I den mån de anses böra tryckas, bör det ske i bilageform.

Arbetslöshetsutredningen i början av 1930-talet avgav ett betänkande i två delar samt dessutom sex band bilagor, vilkas största värde torde ha varit att de tjänat som kurslitteratur i nationalekonomi vid våra universitet och högskolor. Två av dessa bilagor utnyttjades f. ö. av sina författare som doktorsavhandlingar. 1940 års skolutredning avlämnade sex och 1942 års jordbrukskommitté sju volymer bilagor.

I vissa andra fall redovisa kommittéerna resultatet av sina undersökningar i texten i alltför obearbetat skick. Som exempel kan nämnas, att 1945 års skogshärbärgesutredning, som företog en stickprovsundersökning i två socknar inom vart och ett av de sju nordligaste länen, redovisade detta material sockenvis, varvid ideliga upprepningar blevo oundvikliga (1947: 37, s. 118—180). Det riktiga hade i detta liksom i andra liknande fall varit att ge en kort redogörelse för undersökningarna och en sammanfattning av resultatet.

En speciell företeelse av intresse i detta sammanhang utgöra de sammanställningar av svaren på utsända frågeformulär, som i många betänkanden taga oproportionerligt stort utrymme. Ofta upprepas i referaten av dessa svar likartade argumenteringar. I stället borde tillämpas samma metod, som stundom kommer till användning i propositioner, där en summarisk redovisning sker av de remissinstanser, som ansluta sig till en viss åsikt.

Kapitel III

Utländskt kommittétryck

Även utomlands tillämpas systemet med utredningar genom kommittéer. Här skall endast något beröras förhållandena i Danmark, Norge och England. De finska betänkandena äro nämligen numera nästan undantagslöst skrivna på finska, varför språkliga svårigheter lagt hinder i vägen för en närmare jämförelse.

I de förstnämnda tre länderna är antalet kommittéer avsevärt mindre än i Sverige. Under de nio åren 1937—45 trycktes sålunda enligt tillgängliga uppgifter omkring 170 danska och 220 norska betänkanden mot 486 i SOU. Krigsårens extraordinära förhållanden förklara delvis denna avsevärda skillnad. En ytterligare förklaringsgrund utgör olikheten i förvaltnings- och lagstiftningstradition samt i konstitutionell praxis.

Häri ligger vidare orsaken till att dessa länders kommittétryck även till omfånget är mindre än det svenska. Medan man i svensk lag strävar efter att reglera varje tänkbart rättsfall, nöjer man sig t. ex. i Danmark med att ge generella normer, vilkas tillämpning i det konkreta fallet överlåtes på domstolarna. I England avvisar en domstol varje argumentering om »lagstiftarens mening» såsom obehörig. Några exempel: medan det svenska förslaget till lag om ändring i lagen om aktiebolag omfattar 141 sidor lagtext och 720 sidor motivering (1941: 8—9), innehåller det ungefär samtidigt publicerade danska Forslag til Lov om Aktieselskaber med tilhørende Bemærkninger 50 resp. 63 sidor. Ett danskt Betænkning ang. Revision af Færdselsloven og Loven om Motorkøretøjer (1937) omfattar 79 sidor, medan det svenska principbetänkandet i trafiksäkerhetsfrågan har 167 sidor (1940: 33). Utredningen om en arbeidsskole for unge lovovertredere (Oslo 1939) på 17 sidor torde i Norge icke ha uppfattats som anmärkningsvärt kort; utredningen om en så stor fråga som möjligheten att öka järn- och stålproduktionen (Oslo 1939), omfattande 109 sidor, skulle sannolikt i Sverige ha väckt uppseende genom sin korthet.

I de danska och norska lagbetänkandena uteslutes i regel den allmänna motiveringen, vilket i övriga betänkanden motsvaras av en stark nedskärning av argumenteringen. Man eftersträvar uppenbarligen metodisk koncentration i framställningen.

Det engelska kommittétrycket motsvarar rätt väl det danska och norska. Som exempel må anföras förslag om ändring av lag om övergångsställen för fotgängare (Committee on road safety. Report... on the desirability and practicability of amending the pedestrian crossing places traffic regulations...), som avgavs 1949. Betänkandet omfattar tio sidor inklusive omslag. Första sidan är titelblad, medan en förteckning över ledamöterna finnes på s. 2. Under rubriken »terms of reference» refereras därefter utredningsuppdraget på fem rader, följt av »definition of the problem» på elva. Utan närmare motivering meddelas, att »at an early stage it became clear to us that our task fell into the undermentioned three main parts...» (a—c). Kap. 3 utgör en »summary of recommendations», uppställd i fjorton punkter. Följande av-

snitt utgör en kritisk analys av gällande lag, av vilken olika moment avtryckas med knapphändig kommentar och ändringsförslag. I ett betänkande om trafiksäkerhetsproblemet (Committee on road safety. Final report. 1947. 144 s.) omnämnes i inledningen en tidigare publicerad förberedande rapport samt återges däri framlagda förslag i 58 punkter, vilka i regel omfatta en—två rader vardera. För varje punkt göres sidhänvisning till den förberedande rapporten. Även själva betänkandet är uppställt punktvis (1—314). Någon fortlöpande framställning gives alltså icke, vilket medför en betydande utrymmesbesparing men också i hög grad försvårar läsningen. Rubriksättningen är väl genomförd med fyra rubriktyper.

England har hunnit längre än Sverige, när det gäller att popularisera betänkanden eller annat statligt tryck i broschyrform. Ett ypperligt exempel utgör »The future of the coal miner», byggd på Reidkommitténs utlåtande om kolindustriens produktionsförhållanden, som på 39 rikt illustrerade sidor ger en lättillgänglig framställning av en rad tekniska spörsmål. Vidare kan nämnas »The battle for output 1947», som bygger på Economic survey for 1947, alltså närmast en motsvarighet till det svenska konjunkturinstitutets årsrapport, kompletterad med regeringens ekonomiska program för ifrågavarande år. Tabellerna äro här koncentrerade till de sista sidorna och ersättas i texten med bildstatistik. Med staplar belyses den bristande balansen mellan import och export, konsumtionen av gas och elektrisk kraft o. s. v. Kapitelrubrikerna äro koncentrerade: »The dollar problem», »Power», »Steel», »Man-power» o. s. v. Omslaget är lyckat: en man som med en lyftkran söker höja en statistisk kurva. Broschyren omfattar 48 sidor och kostar 50 öre.

Som framgår av denna summariska redogörelse är utredningstrycket i här berörda länder av flera orsaker så olika motsvarande tryck i Sverige, att det knappast annat än möjligen beträffande vissa detaljer kan tjäna som mönster för oss.

Kapitel IV

Betänkandenas omfattning

I Nothins betänkande framhålles, att en i vissa hänseenden, särskilt i fråga om historiska och statistiska utredningar, alltför långt driven omständlighet sätter sin prägel på många betänkanden. För att göra sina utredningar så fullständiga som möjligt ha kommittéerna låtit arbetsuppgifterna svälla ut till ett omfång, som med hänsyn till utredningarnas ändamål icke kan anses nödvändigt.

Samma uppfattning återspeglas i svaren på vår rundfråga. Allmänt uttalas där önskemål om kortare och mer koncentrerade betänkanden. På några håll varnar man dock för en sådan tendens, nämligen i den mån som en radikal nedskärning skulle betyda, att endast kommitténs slutsatser och förslag kommer att redovisas, antingen med helt uteslutande av motiveringarna, såsom ofta är fallet i Norge och Danmark, eller med så knapphändig motivering, att endast majoritetsgruppens uppfattning

komme till uttryck, såsom t. ex. i England. Landskommunernas förbund diskuterar detta och finner, att det svenska systemet erbjuder fördelar som icke utan vidare böra offras. Den strävan till objektivitet, som utmärker den svenska kommittétraditionen, medför onekligen en viss tungroddhet. Det är vanskligt att på ett stimulerande sätt redogöra för motiven till en föreslagen åtgärd, om uppmärksamhet samtidigt måste ägnas åt referat och bemötanden av avvikande meningar. Emellertid blir det lättare för remissinstanserna att skapa sig en självständig uppfattning, därest diskussionerna i kommittén tämligen utförligt belysas. Detta gäller framför allt betänkanden i lagstiftningsfrågor. Medan flertalet utredningar förlora i intresse, sedan de framlagda förslagen genomförts, åberopas ofta lagbetänkandena av domstolarna, då de ha att tillämpa lagar och författningar. Representativt för denna uppfattning är Svea Hovrätts svar på vår rundfråga, att man ofta skulle önska en fylligare redogörelse för tankegången hos betänkandets författare.

Antalet av de i SOU ingående betänkandena under de 27 åren 1922—48 varierar från lägst 29 år 1928 till högst 95 år 1946. En undersökning av sidantalet visar likaledes betydande variationer. Antalet stora betänkanden — om därvid gränsen sättes till 200 sidor — växlar från lägst 17 % år 1943 till högst 48 % år 1938. Under fyra år utgjorde dessa stora betänkanden mindre än 25 % av hela antalet, under femton år låg siffran mellan 30 och 39 %. Vid tre tillfällen överskreds 40 %. År 1944 utgjordes 32 % av volymer på över 200 sidor mot under de följande åren resp. 35, 36, 40 och 44 %.

Givetvis kan man icke utan vidare säga, att betänkanden på över 200 eller 500 sidor i och för sig äro för omfattande, medan exempelvis en volym på 150 sidor skulle vara väl avvägd. En kritisk detaljgranskning kan nämligen visa, att för ett större betänkande sidantalet är väl använt, medan ett mindre tynges av onödig text, beroende på att kommittéuppdragens omfattning och svårighetsgrad avsevärt växla. Till justitiedepartementet avges i regel relativt kortfattade betänkanden, men undantag finnas. Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken omfattar 191 sidor lagtext och 500 sidor motiv (1944: 9—10). Lagberedningens förslag till aktiebolagslag innehåller 141 sidor lagtext och 720 sidor motiv (1941: 8—9). Skattefrågorna äro ofta invecklade och betänkandena därom i regel utförliga. 1944 års uppbördsberednings betänkande omfattar 589 sidor (1945: 27). Även försvarskommittéernas betänkanden ha varit digra. 1930 års försvarskommission framlade sex delar med sammanlagt över 2 000 sidor (1935: 38—43). 1941 års försvarskommitté behövde 733 sidor för sitt förslag (1942: 1). År 1947 följde ett nytt betänkande om försvarets organisation, som omfattade 931 sidor (1947: 72—73). Även skolutredningarna bruka vara utförliga. 1940 års skolutredning avgav ett betänkande i tretton volymer jämte bilagor i sex volymer om tillhopa drygt 4 000 sidor.

Under senare år har den statliga apparaten starkt vidgats. SOU speglar denna expansion i ett stort antal förvaltningsbetänkanden av synnerligen växlande omfattning. Av fjorton dylika betänkanden under de senare åren äro fyra på mindre än 100 sidor, fyra andra på mellan 100 och 200 sidor samt sex på över 200 sidor. Medan å ena sidan Statens järnvägars organisation, Den centrala ledningen, redovisas på 55 sidor (1948: 13) och Riksräkenskapsverkets organisation på 114 sidor (1947:

Sammanställning av betänkandenas omfattning åren 1925—1948.

År	1—100 sidor	%	101—200 sidor	%	201—300 sidor	%	301—400 sidor	%	Över 400 sidor	%
1925	15	33	20	44,5	4	9	4	9	2	4,5
1926	18	50	8	21	7	19	2	5	2	5
1927	16	46	9	26	4	11	4	11	2	6
1928	9	31	12	41	4	14	1	4	3	10
1929	12	30	15	37,5	3	7,5	6	15	4	10
1930	12	33	10	28	4	11	8	22	2	6
1931	14	33	15	36	4	9,5	4	9,5	5	12
1932	20	50	10	25	5	12,5	0	0	5	12,5
1933	18	47,5	10	26,5	8	21	2	5	0	0
1934	20	36	17	30	13	23	1	2	5	9
1935	28	41	18	26,5	13	19	3	4,5	6	9
1936	21	36	22	37	8	13,5	5	8,5	3	5
1937	20	35	19	33	13	23	2	4	3	5
1938	17	28,5	14	23	12	20	5	8,5	12	20
1939	19	37	18	35	10	20	2	4	2	4
1940	17	44	15	38,5	6	15	0	0	1	2,5
1941	12	32,5	12	32,5	4	11	2	5	7	19
1942	26	42,5	21	34,5	6	10	4	6,5	4	6,5
1943	20	43	19	40	2	4	1	2	5	11
1944	21	30	26	38	10	15	7	10	5	7
1945	18	28	24	37	9	14	8	12	6	9
1946	21	22	40	42	19	20	7	7,5	8	8,5
1947	22	25	30	34	19	22	11	13	5	6
1948	13	24	17	32	11	20	7	13	6	11

13), kräver en motsvarande utredning rörande civilförsvaret 262 sidor (1947: 10) och en annan rörande ett centralt arbetsmarknadsorgan 220 sidor (1947: 24).

Sammanställningen här ovan visar, att någon enhetlig tendens för betänkandenas omfattning knappast kan spåras under perioden i sin helhet. Däremot har utvecklingen under efterkrigstiden gått mot ett ökat antal större betänkanden, vilket endast delvis torde kunna sakligt motiveras. Denna utveckling synes oss understryka betydelsen av att strävandena kraftigt inriktas på en större koncentration än hittills vid utformningen av kommittébetänkandena. Såsom vi i det följande närmare utveckla, bör det utredningskansli, som av oss föreslås, härvidlag kunna göra en betydande insats.

Kapitel V

Korrigeringskostnader

Den 24 november 1922 förordnade Kungl. Maj:t, »att av kommittéer och sakkunniga avgivna betänkanden och övriga förslag skola, innan medgivande till tryckning må lämnas, i sin slutgiltiga avfattning till vederbörande departement avlämnas i maskinskrift, böranде, där ej för särskilt fall departementschefen medger undantag härifrån, jämte originalexemplaret avlämnas minst en kopia».

I vilken mån denna föreskrift ome-

delbart lände till efterrättelse har icke kunnat exakt klarläggas. Säkert är emellertid, att kommittéerna efter relativt kort tid återvände till tidigare praxis, nämligen att utverka tryckningstillstånd utan att förete färdiga manuskript. Enligt en sammanställning av 1934 års statsrevisorer gavs sålunda tryckningstillstånd utan att färdigt manuskript företetts år 1930 i 27 fall av 36, år 1931 i 36 fall av 42, år 1932 i 36 fall av 40 osv. Trots att detta förfaringssätt även sedermera vid upprepade tillfällen påtalats, torde det numera vara regel att ett betänkande redan finnes i korrektur, då det avlämnas till departementschefen. Tryckerierna ha då ofta erhållit manuskripten kapitelvis, allteftersom de utredigerats. Den definitiva utformningen har betänkandet erhållit först efter omfattande ändringar i korrekturet.

Till belysning av de kostnader som detta förfaringssätt medför ha vi i tabellform sammanställt vissa uppgifter för åren 1930, 1938 och 1946 rörande i SOU publicerade betänkanden.

Tabell över sättningskostnader och korrigeringskostnader för i SOU ingående betänkanden åren 1930, 1938 och 1946. [1]

SOU år 1930

Nr	Sidantal	Sättningskostnader kronor	Korrigeringskostnader kronor	Korrigeringskostnader i % av sättningskostnader
1	76	543: 40	234: 60	43,2
2	179	1 344: 20	923: 90	68,7
3	191	1 406: 25	446: 25	31,7
4	129	986: 70	869: 15	88,1
5	38	275: 65	196: 35	71,2
6	312	2 047: 50	340: —	16,6
7	365	2 705: 13	1 872: 77	69,2
8	333	1 323: —	199: 83	15,1
9	727	5 096: —	1 890: 14	37,1
10	21	224: —	5: 95	2,7
11	154	781: 75	162: 05	20,72
12	325	2 492: 60	2 313: 65	92,81
13	250	1 750: —	91: 38	5,2
14	327	2 232: 94	1 756: 40	78,7
15	402	2 638: 16	1 364: 50	51,7
16	199	1 558: 70	112: —	7,2
17	346	2 270: 65	227: 25	10,0
18	111	824: 88	165: 05	20,0
19	88	748: 25	172: —	23,0
20	371	2 493: 75	889: 84	35,7
21	57	643: 13	59: 51	9,3
22	58	427: 75	22: —	5,2
23	124	1 009: 80	619: 95	61,4
24	312	2 412: 59	514: 45	21,3
25	206	1 355: 13	359: 15	26,5
26	35	252: —	18: 70	7,4
27	44	308: —	84: —	27,3
28	50	350: —	29: 68	8,5
29	200	1 399: —	649: 20	46,4
30	44	288: 75	—	—
31	64	496: —	236: 60	47,7
32	140	989: 94	224: 40	22,7
33	125	927: 62	319: 80	34,5
34	78	649: —	103: —	15,8
35	280	1 960: —	760: 04	38,9
36	227	1 744: 90	580: 05	33,2
		48 957: 09	**18 813**: 59	

SOU år 1938

Nr	Sidantal	Sättningskostnader kronor	Korrigeringskostnader kronor	Korrigeringskostnader i % av sättningskostnader
1	110	756: —	300: 10	39,6
2	309	2 334: —	322: 20	13,8
3	205	1 390: 50	537: 68	38,7
4	209	1 417: 50	441: —	31,1
5	314	2 119: 50	400: 78	18,9
6	428	2 875: 50	2 314: 10	80,5
7	151	1 026: —	985: 65	97,0
8	463	3 240: 75	473: 70	14,6
9	71	549: —	38: 35	6,9
10	757	5 109: 75	1 013: 50	19,8
11	64	432: —	32: 25	7,5
12	89	594: —	133: 40	22,5
13	52	351: —	153: 10	43,4
14	405	2 766: 75	1 737: 95	62,8
15	297	2 004: 75	619: 89	30,9
16	78	530: 50	129: 50	24,4
17	70	486: —	31: 45	6,5
18	121	812: 25	175: 40	21,5
19	62	418: 50	164: 31	39,3
20	93	634: 50	706: 12	111,2

[1] Uppgifterna för år 1930 äro hämtade ur riksdagens revisorers berättelse över den år 1934 av dem verkställda granskningen (s. 184—186). För 1938 och 1946 äro uppgifterna hämtade från tryckeriernas räkningar.

Nr	Sid-antal	Sättnings-kostnader kronor	Korrige-ringskost-nader kronor	Korrige-ringskost-nader i % av sätt-ningskost-nader
21	354	1 866: 60	996: 95	53,4
22	278	2 119: 75	193: 25	9,1
23	229	1 769: —	28: —	1,0
24	290	2 029: 25	480: 65	23,7
25	77	594: 75	307: 40	51,7
26	321	2 357: 25	545: —	23,1
27	139	1 067: 50	583: 85	54,7
28	276	2 104: 50	455: —	21,6
29	216	1 647: —	52: —	3,2
30	159	1 212: 38	87: —	7,2
31	211	1 616: 50	90: 85	5,6
32	228	1 738: 75	127: 25	7,3
33	95	732: —	122: 70	16,8
34	689	5 253: 63	1 946: 01	37,9
35	102	777: 75	116: 50	15,0
36	154	1 174: 25	208: 90	17,8
37	83	640: 50	53: 90	8,4
38	492	3 751: 50	857: 63	22,9
39	107	823: 50	49: —	5,9
40	98	747: 25	79: —	23,7
41	406	3 004: 25	[1] —	[1] —
42	119	907: 38	68: —	7,5
43	157	1 126: 25		
44	619	4 418: 50	3 317: 40	59 8
45	66	503: 25	52: 20	10,6
46	407	2 973: 75	[1] —	[1] —
47	496	3 549: —	1 933: 54	54,5
48	168	1 281: —	3 556: 89	49,0
49	224	1 708: —	391: 25	22,9
50	381	2 753: 75	2 343: 85	85,1
51	34	259: 25	134: 82	52,0
52	92	701: 50	284: 45	40,6
53	115	876: 88	206: —	23,8
54	158	1 204: 25	217: —	18,0
55	439	3 347: 37	977: 20	40,6
56	86	655: 75	82: 75	10,4
57	157	1 220: —	1 115: 53	91,6
58	418	3 187: 25	984: —	29,7
59	391	2 981: 38	518: 50	17,4
60	49	373: 25	90: 10	24,1
		100 904: 37	**34 364**: 75	

[1] Korrigeringskostnaderna för betänkandena nr 41, 46 och 48 ha av tryckeriet sammanförts på en räkning.

SOU år 1946

1	167	1 239: —	712: 25	57,5
2	115	855: 50	1 843: 01	216,4
3	99	594: —	234: 45	39,3
4	59	418: 60	184: 34	44,0
5	351	2 464: —	839: 20	34,1
6	153	1 135: 75	522: 68	46,9
7	136	1 003: —	663: 15	66,1
8	146	1 076: 75	538: 57	50,1
9	62	436: 75	109: 65	25,1
10	217	1 502: —	920: 80	61,3
11	341	2 387: —	2 276: —	95,3
12	216	1 593: —	2 191: 10	136,9
13	72	531: —	197: 34	37,1
14	193	1 351: —	388: 25	28,7
15	253	1 771: —	692: 25	39,1
16	133	952: —	965: 40	101,4
17	132	973: 50	1 202: 34	123,5
18	252	1 858: 50	313: 77	16,9
19	92	644: —	—	—
20	361	2 527: —	1 070: 75	42,3
21	71	531: —	144: —	27,1
22	144	1 062: —	345: 36	32,5
23	115	531: —	144: —	27,1
24	200	1 843: 22	918: 50	49,8
25	37	430: —	20: 75	4,6
26	71	531: —	63: 04	11,9
27	385	2 846: 75	2 832: 94	99,5
28	95	708: —	313: 72	44,3
29	282	2 079: 75	1 502: 89	72,3
30	127	892: 25	582: 55	65,3
31	194	1 358: —	691: 25	50,9
32	161	1 126: 50	430: 30	38,2
33	154	1 135: 75		
34	447	3 304: —	1 963: 75	44,2
35	476	3 332: —	368: 75	11,0
36	500	3 687: 50	2 953: 45	80,0
37	114	824: —	102: 75	12,5
38	519	3 625: —	940: —	25,9
39	106	756: —	88: 75	11,7
40	192	1 510: —	402: 34	26,6
41	430	3 171: 25	1 254: 63	39,5
42	282	2 134: 50	864: 72	40,5
43	107	602: —	157: —	25,0
44	390	2 703: —	902: —	33,4
45	94	1 035: 25	174: 50	16,7
46	606	3 460: 40	1 349: 40	39,0
47	84	588: —	10: —	1,7
48	240	1 770: —	892: 37	50,4
49	192	2 466: —	469: 60	19,0
50	220	1 540	300: —	19,6
51	189	1 320: —	539: 20	40,9
52	88	649: —	261: 75	40,3
53	70	531: —	170: 25	32,0
54	254	1 762: —	402: —	22,8
55	103	709: 25	140: 50	19,8
56	198	1 364: —	595: 60	43,7
57	330	2 433: 75	843: 75	34,7
58	153	1 092: —	82: 50	7,5
59	157	1 165: 25	722: 85	62,0
60	867	6 401: 50	7 235: 05	112,8
61	149	1 064: —	140: 25	13,2

Nr	Sid-antal	Sättnings-kostnader kronor	Korrige-rings-kostnader kronor	Korrige-ringskost-nader i % av sätt-ningskost-nader
62	233	1 625: 75	372: 25	22,9
63	132	973: 50	576: 31	59,2
64	160	1 180: —	146: 75	12,4
65	54	326: —	150: —	46,0
66	138	1 017: 75	464: 14	45,6
67	223	1 544: —	786: 40	50,9
68	254	1 888: —	717: 25	38,0
69	221	1 629: 88	533: 38	32,7
70	198	1 376: —	283: 60	20,6
71	199	1 475: —	1 109: 24	75,2
72	64	448: —	506: 25	110,8
73	142	944: —	385: 90	40,9
74	180	1 256: 25	501: —	39,9
75	301	2 242: —	1 228: 45	54,8
76	235	1 680: —	947: 25	56,4
77	114	812: —	364: 75	44,9
78	192	1 344: —	142: 50	10,6
79	456	3 363: —	1 424: 20	42,3
80	87	649: —	135: 41	20,9
81	202	1 489: 75	746: 05	50,1
82	95	672: —	296: 75	44,2
83	268	1 976: 50	1 347: —	68,2
84	200	1 388: —	1 161: 40	83,7
85	71	504: —	58: 25	11,6
86	270	1 978: —	613: 18	31,0
87	94	708: —	888: 10	125,4
88	221	1 530: 50	129: 60	15,0
89	100	688: —	230: —	33,4
90	115	826: —	198: 05	23,9
91	280	1 064: —	223: 25	20,9
92	54	396: 50	143: 34	36,2
93	197	1 455: 50	248: 89	17,1
94	192	1 332: —	758: —	56,9
95	132	912: —	721: 60	79,1
		135 074: 30	**66 720**: 80	

I regel anses det rimligt med korrigeringskostnader upp till 10 % av ordinarie sättningskostnader. År 1930 höll sig kommittétrycket i 9 fall av 30 inom denna ram, i 8 fall uppgick korrigeringskostnaden till 50 % eller mera av sättningskostnaden. Sammanlagt belöpte sig detta år korrigeringskostnaderna till 18 813 kronor mot 48 957 kronor för ordinarie sättning eller 38,4 %. År 1938 hade korrigeringskostnaden stigit till 34 364 kronor mot en ordinarie sättningskostnad av 100 904 kronor, vilket motsvarar 34 %. År 1946 lyckades man endast i 4 fall av 95 nedbringa korrigeringskostnaden under 10 %. I några extrema fall har korrigeringskostnaden uppgått till mer än 100 % av den ordinarie sättningskostnaden. Totalt belöpte sig korrigeringskostnaden detta år till 66 720 kronor mot en ordinarie sättningskostnad av 135 074 kronor. Därmed hade procenttalet sprungit upp till 49,4.

Såsom framgår av de anförda siffrorna uppgå korrigeringskostnaderna till betydande belopp. Det är därför uppenbart, att stora summor kunna sparas för statsverket genom det förfarande, som föreskrevs år 1922. Kravet på att färdigt manuskript presteras, innan tillstånd till tryckning meddelas, bör följaktligen icke eftergivas.

Kapitel VI

Typografi och uppställning

En av vårts lands främsta experter på typografi, Akke Kumlien, skriver i »Bokstav och ande» (s. 124) på tal om riksdagstrycket — uttalandet kunde lika gärna ha gällt utredningstrycket — att nog skulle det kunna arrangeras modernare och mera estetiskt, men i så fall bleve kostnaderna betydligt högre. En sådan ändring vore, fortsätter författaren, dessutom icke bara dyr utan också opraktisk. Vidare skulle den stränga, för att icke säga respektingivande, karaktären hos det officiella trycket försvinna; det skulle så att säga

förlora sitt ansikte. Författaren drar den slutsatsen, att om man i vissa fall önskar en spridning av detta tryck till vidare kretsar, bör det ske genom populärt redigerade separatupplagor.

Var och en som närmare sysslat med dessa spörsmål torde komma till ungefär samma uppfattning som Kumlien. De smärre förslag till reformer av betänkandenas utstyrsel, som vi i det följande framlägga, syfta till att göra betänkandena lättillgängligare, mindre för den breda allmänheten än för den granskning som utföres av myndigheter och andra remissinstanser.

Utöver föreskrifter om formatet ha inga författningsbestämmelser utfärdats för betänkandenas typografiska utformning. Direktiv rörande papperssorter, stilgrader m. m. ha däremot lämnats tryckerierna av statskontoret. En genomgång av betänkandena från olika år visar en påtaglig utveckling beträffande både stiltyper och den typografiska utformningen i övrigt. Som helhet torde man våga det omdömet, att härvidlag pietet och sinne för nödvändiga reformer på ett lyckligt sätt förenats.

Frågorna om papperskvalitet och typgrad böra liksom hittills handläggas av statskontorets tryckeriintendent. Övergång till standardformat har länge diskuterats. I avvaktan på en definitiv lösning synes emellertid SOU:s nuvarande format böra bibehållas.

Titelblad.

Titelbladets hävdvunna utseende bör bibehållas. När det enligt kungörelsen den 3 februari 1922 (nr 98) angående statens offentliga utredningars yttre anordning i omslagets och titelbladets huvud skall stå »Statens Offentliga Utredningar 1947: 52», finns ingen anledning att, såsom i detta fall skett, ändra numreringen till »52: 1947». Å publikationer ingående i SOU skall vidare enligt 1922 års kungörelse lilla riksvapnet vara anbringat. De särskilda kommittéerna kunna därför icke, såsom vid något tillfälle skett, avgöra, om det skall uteslutas eller ej.

Den vanliga titeln »Betänkande med förslag» eller »Betänkande med utredning och förslag» försvårar varje typografiskt arrangemang, där det bärande ordet i titeln framhäves. Där så är möjligt, vilja vi därför rekommendera titlar av typen »Möbler. Betänkande avgivet av 1946 års möbelutredning» (1947: 52), »Polisen och allmänheten. Betänkande med förslag till tjänstereglemente för polisväsendet» (1947: 45), »Stuveriverksamheten i svenska hamnar» (1947: 28). Dessa korta pregnanta titlar ha f. ö. blivit alltmer vanliga. Vid sidan av dem förekommer emellertid gammaldags hederliga rubriker såsom »Betänkande med utredning och förslag angående rekrytering av försvarsväsendets officerskårer m. m. Avgivet av inom försvarsdepartementet tillkallade utredningsmän» (1939: 43) eller »Kommunallagskommitténs betänkande med förslag angående ändringar i kommunallagarnas bestämmelser om borgerliga primärkommuners kompetens och om kvalificerad majoritet. Särskild bilaga: Utredning och förslag angående kommunala studiestipendier av särskild utredningsman» (1947: 53). I detta fall har skillnaden mellan innehållsförteckning och titelblad knappast tillräckligt observerats.

Kommittéerna böra om möjligt antaga en särpräglad benämning, som i så fall skall angivas på titelbladet. Härigenom underlättas hänvisningsförfarandet, då betänkandet i olika sammanhang behöver åberopas.

Om en kommitté antagit särskilt namn, måste givetvis hänsyn härtill tagas vid utformningen av titeln. »Be-

tänkande angående dyrortsgrupperingen avgivet av 1943 års dyrortskommitté» (1945: 32), »Betänkande om sinnesslövården avgivet av 1946 års sinnesslövårdutredning» (1949: 11), »Social upplysning. Betänkande avgivet av kommittén för social upplysning» (1949: 31) utgöra exempel på onödig dubbelskrivning.

Vidare förefaller det överflödigt att särskilt ange, att ett betänkande är avgivet av en kommitté eller på offentligt uppdrag, t. ex. »Betänkande avgivet av sakkunniga rörande Västernorrlands läns försörjningsmöjligheter» (1939: 51), »Betänkande med utredning och förslag angående yrkesutbildningen för sjöfolk ... avgivet av inom ecklesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga» (1945: 5) eller »Betänkande med förslag om upphävande av äldre giftermålsbalken. På offentligt uppdrag avgivet av ...» (1947: 43). Samtliga betänkanden i serien SOU äro avgivna på offentligt uppdrag.

Innehållsförteckning.

Innehållsförteckningen placeras nu omväxlande först eller sist i betänkandet. I förra fallet förekommer den dels mellan titelbladet och skrivelsen till Konungen eller departementschefen, dels efter denna. En placering främst synes oss lämpligast. Innehållsförteckningen bör börja på en högersida. Placering på titelbladets baksida gör den svåråtkomlig för läsaren. Vidare bör innehållsförteckningen ge en klar bild av innehållet utan överdriven fullständighet.

I förteckningen kunna olika typer av underavdelningar markeras genom olika indrag. Däremot synes det icke lämpligt att skilja dem åt genom olika stiltyper och grader, då sidan i sådant fall får ett alltför oroligt utseende. Varje rubrik bör ha sin egen rad med sidhänvisning i högra kanten. Att såsom nu ofta sker sammanföra en rad underrubriker i löpande text, som därtill tryckas med fin stil, försvårar läsarens orientering.

Omedelbart efter innehållsförteckningen kunna placeras andra sakupplysningar, såsom förteckning över illustrationer, förkortningar, använd litteratur eller tidigare betänkanden i ärendet.

Om sakregister i undantagsfall anses nödvändigt, bör det givetvis placeras sist. Såsom exempel på betänkanden, i vilka sakregister finnas och äro fullt motiverade, må hänvisas till 1946 års skolkommissions huvudbetänkande, där sakregistret upptar nio sidor (1948: 27), och 1947 års betänkande om fiskehamnar (1947: 63).

Skrivelse till Konungen eller departementschefen.

Formellt sett utgör skrivelsen till Konungen eller departementschefen ett missiv till betänkandet. Det är naturligt, att den innehåller en förteckning över eventuellt anlitade experter och en allmän orientering över kommitténs verksamhet. Skrivelsen bör vara kort och klar och icke, såsom i något fall skett, dragas ut över ett tiotal sidor.

Någon gång har också förekommit, att skrivelsen helt uteslutits och då förmodligen ersatts med personlig uppvaktning inför vederbörande departementschef. Då emellertid skrivelsen är av värde ej blott som ett meddelande till mottagaren utan även för läsaren — ofta i en kanske avlägsen framtid — bör den under inga förhållanden uteslutas.

Redogörelsen för direktiven hör emellertid sakligt hemma icke i missivskrivelsen utan i betänkandets inledande avsnitt.

Paginering.

Till formalia utan större saklig betydelse hör pagineringen. Det är sålunda en smaksak, om siffran skrives över eller under texten, mitt på sidan eller i kanten. Standardisering är emellertid förmånlig för läsaren.

Vi förorda en generell övergång till paginering i övre ytterhörnet. Om titelbladet skall numreras eller ej och om skrivelsen till Konungen eller departementschefen och eventuellt även innehållsförteckningen skola pagineras med romerska eller med arabiska siffror i direkt anknytning till själva texten är tämligen likgiltigt. En genomgående paginering med arabiska siffror synes oss mest tilltalande.

Spaltad text.

Kommittén för riksdagstrycket föreslog spaltning av texten för att göra denna mera lättläst (s. 32—35). Man stödde sig härvid på undersökningar av ögonläkaren, numera professorn G. Karpe och av kommittén för typografisk sats. Genom spaltning skulle man kunna övergå till en mindre typgrad. Så har t. ex. skett beträffande den av socialstyrelsen utgivna publikationen Sociala upplysningar.

En fördel med spaltad text är den utrymmesbesparing, som åstadkommes genom att fälten mellan stycken och omkring rubriker kunna göras mindre. Denna utrymmesbesparing beräknade kommittén för riksdagstrycket till omkring 15 %. Å andra sidan medför spaltningen en något högre sättningskostnad. En förutsättning för att reformen skulle kunna genomföras för riksdagstrycket var, att tryckerierna hade tillgång till lämpliga stilar. Med de resurser, som nu stå tryckerierna till buds, torde några tekniska hinder för en övergång till spaltade sidor icke föreligga. Så har f. ö. i några fall redan skett (1947: 28 och 29, 1948: 43, 1949: 31 m. fl.).

Vi förorda att spaltning genomföres i alla betänkanden, utom i dem, där tabelltryck förekommer så rikligt, att spaltning skulle verka förvirrande och fördyrande.

Rubricering.

Ett ej för sparsamt bruk av rubriker underlättar för läsaren att orientera sig i betänkandet. Hur systemet med över- och underrubriker skall utformas, ankommer givetvis på varje kommitté att bedöma, då generella regler icke kunna eller böra uppställas. Några vägledande synpunkter må dock anföras.

Vanligen sättas rubrikerna med fet stil och särskiljas genom olika stilgrader. Under slutet av 1930-talet användes ofta onödigt stora stilar, medan de senaste årens betänkanden varit mera tilltalande.

Då hänvisningar ofta behöva göras till olika kapitel, synes det mest ändamålsenligt att åtminstone huvudrubrikerna numreras. Det är ju bekvämare att hänvisa till kapitel II än till en ofta mångordig titel.

Någon fast norm torde icke finnas för numrering eller bokstavering av rubriker. Det verkar dock en smula överraskande, när i något betänkande huvudavdelningarna numreras med arabiska och underavdelningarna med romerska siffror. Motsatsen bör vara fallet.

Det är också olämpligt att använda samma siffer- eller bokstavsserie för grupper under varandra, t. ex. kap. 2 avd. 2.

Att sätta huvudrubriker — Författningsförslag, Allmänna motiveringar, Speciella motiveringar — på särskilda titelblad är onödigt. De framträda lika tydligt, om de, särskilt markerade, sät-

tas överst på sidan. Underrubrikerna kunna avskiljas genom placering mitt över texten eller med början i vänstra kanten av satsytan. Marginalrubriker underlätta givetvis läsningen, men då de ställa sig tekniskt så dyrbara, att de redan tidigare avskaffats, ha vi ansett oss icke ha anledning att på nytt överväga den detaljen.

Illustrationer.

Illustrationer av olika slag förekomma relativt sällan i de publikationer, som ingå i SOU, kanske rent av alltför sällan. Illustrationer, såväl fotografier som teckningar, äro nämligen ofta av stort värde för att dels locka läsaren till ökad uppmärksamhet, dels belysa och komplettera textframställningen. Båda dessa syften äro högst legitima. Då illustrationerna tjäna dessa önskemål, äro de därför att rekommendera. Samtidigt skall emellertid uttryckligen betonas, att man icke bör införa bilder för bildernas egen skull, såsom onekligen synes ha skett i några fall under de senaste åren.

Då fotografier och teckningar användas, är det av vikt, att de redigeras omsorgsfullt, så att de illustrera vad de åsyfta. Vidare må betonas, att illustrationerna skola infogas i betänkandet. De böra sålunda icke tryckas på utvikbara blad och på särskilt papper, vilket nödvändiggör kostnadskrävande inklistring i varje särskilt fall. Även färgillustrationer böra av kostnadsskäl nyttjas med största sparsamhet. Utan att erinra mot det sätt, på vilket illustrationerna använts i exempelvis utredningarna om kollektiv tvätt (1947: 1), om handeln med olja (1947: 14) och om kostnadsberäkningar vid statens järnvägar (1949: 5), bör påpekas, att motsvarande bildmaterial i enlighet med vad som här sagts skulle ha kunnat utnyttjas billigare än vad som nu skett.

Under senare år har man framför allt i utländska men även i svenska publikationer börjat använda en ny form av illustrationer, kallad bildstatistik, i syfte att genom till texten anslutande figurer popularisera vissa statistiska utvecklingstendenser. Ehuru bildstatistiken icke kan sägas exakt återge alla i en sifferserie ingående data, kan den dock ofta ge särskilt den statistiskt otränade läsaren en god föreställning om ett statistiskt sammanhang. Vi återkomma till bildstatistiken i kap. IX om kommittéernas statistik.

Illustrationerna spela en roll framför allt i broschyrer avsedda för en större allmänhet samt i upplysningsskrifter om Sverige avsedda för utländsk publik. Därvid bör sparsamhetssynpunkten icke få dominera. En av bostadsstyrelsen nyligen utgiven skrift, Social housing, synes härvidlag kunna tjäna som mönster.

Kapitel VII

Disposition

Generella anvisningar för dispositionen av ett betänkande kunna icke givas. Denna måste helt bli beroende av det behandlade ämnet, som kan inbjuda till en kronologisk eller systematisk indelning.

I det följande skola därför endast några speciella synpunkter beträffande dispositionen anföras.

Historik.

Ännu för några årtionden sedan hörde i regel en utförlig historik till ett

betänkande. Alltjämt förekomma historiker av varierande omfattning.

I svaren på vår rundfråga har allmänt uttalats en önskan om ytterligare beskärning av historikerna. Endast länsstyrelsen i Uppsala län anser det vara av värde att äga tillgång till en mer utförlig framställning av denna art.

Ett par exempel på utförliga historiker må här anföras. Till sitt förslag om avskaffande av terminsavgiften vid läroverken (1947: 11) knöt 1940 års skolutredning en redogörelse, som går tillbaka till 1500-talet. I betänkandet om finansstatistikens effektivisering trycktes som bilaga en historik av namngiven författare på 59 sidor (1942: 48). I ett betänkande rörande den medicinska forskningens främjande (1944: 55) medtogs som bilaga en översikt av läkekonstens utveckling under de sista hundra åren på över 80 sidor eller nära 40 % av innehållet.

Mot den under senare år påtagliga tendensen att beskära historikerna ha några allvarligare invändningar icke gjorts. Den torde alltså kunna rekommenderas i fortsättningen. Emellertid får detta självfallet icke leda dithän, att kommittéernas resonemang och förslag ryckas ut ur sitt allmänna historiska sammanhang.

Redogörelser för det aktuella läget.

Stort utrymme i betänkandena ägnas stundom åt en redogörelse för rådande förhållanden inom det område utredningen omfattar.

Det är klart att dessa redogörelser kunna vara nödvändiga för en riktig förståelse av det avhandlade ämnet. Avgörande härutinnan måste träffas från fall till fall. Det är däremot olämpligt att rent schablonmässigt låta sådana redogörelser inflyta i betänkandet. I den mån de erfordras böra de avfattas klart och koncist och icke tyngas med ovidkommande detaljer.

Ingen torde vilja förneka, att en redogörelse för den offentliga arbetsförmedlingen under krigsåren är av stort intresse och väl förtjänar att tryckas. I en utredning angående arbetsförmedlingens organisation för efterkrigstiden (1946: 44) synes dock en sådan redogörelse på 390 sidor tämligen diskutabel. I ungdomsvårdskommitténs betänkande om ungdomen och nöjeslivet (1945: 22) ägnas över halva betänkandet åt en skildring av hur detta nöjesliv faktiskt gestaltar sig. Betänkandet om kollektiv tvätt (1947: 1) inledes med några ytterst allmänna reflexioner rörande familjernas tvättvanor. Att hemmets textilförråd kan indelas i personlig utrustning, linneförråd och inredningstextilier torde vara väl känt. Det är även sannolikt att en familj, som byter underkläder oftare, har mer tvätt än en annan, liksom att det är besvärligare att tvätta ett hårt nedsmutsat plagg än ett mindre använt. Distinktionen mellan småtvätt och stortvätt är likaledes välkänd, liksom förhållandet att disponibel småtvätt kan medtagas i stortvätten. Truismer av detta slag borde avlägsnas, innan ett betänkande befordras till trycket.

Jämförelser med utländska förhållanden.

I äldre tiders betänkanden fanns ofta en bred översikt över lagstiftning eller faktiska förhållanden i främmande länder. Däri ingick då en redogörelse för hur dessa länder löst det problem, som förelagts kommittén.

Ehuru man även härvidlag under senare år kan konstatera en större återhållsamhet, har dock i en rad svar på vår rundfråga framhållits, att en ytterligare beskärning av sådana redogörel-

ser borde kunna äga rum. Från flera håll framhålles att dessa utredningar sakna värde för remissinstanserna. I vissa fall synes man tvivla på att sådana sammanställningar ens ha någon betydelse för kommittén i dess arbete.

Vi anse, att analyser av utländsk rätt m. m. i de fall, då de anses nödvändiga, lämpligen böra inarbetas i betänkandet på den plats, där de sakligt höra hemma. På detta sätt vinnes, att framställningen icke blir utförligare än som är absolut nödvändigt.

Sammanfattningar.

Ett viktigt medel för läsaren att snabbt sätta sig in i ett betänkande utgör sammanfattningen. För mindre betänkanden är det fullt tillräckligt, att som nu ofta sker förslagen preciseras i ett antal punkter eller ungefär som en kläm i riksdagstrycket. Mer omfattande betänkanden böra däremot erhålla en så fullständig sammanfattning att den med behållning kan läsas oberoende av huvudbetänkandet och även, då så erfordras, tryckas separat.

I sitt svar på vår rundfråga framhåller landskommunernas förbund värdet av att ett betänkande, då det remitteras till en kommun, kompletteras med ett större antal exemplar av sammanfattningen i särtryck. Medan betänkandet i sin helhet i regel läses av den föredragande, skulle övriga ledamöter av remissinstansen kunna nöja sig med sammanfattningen. Förbundet framhåller, att remissinstanserna ofta utarbeta egna sammanfattningar för sina medlemmar. Dessa instanser skulle alltså spara en avsevärd tid, om kommittén själv övertoge detta arbete. Dessutom har kommittén den största sakkunskapen, då det gäller att utarbeta sammanfattningen.

I sammanfattningen bör den bärande argumenteringen i största korthet preciseras. Ett önskemål är, att sammanfattningen förses med sid- eller kapitelhänvisningar till betänkandet. Flera utmärkta sammanfattningar ha utarbetats. Här må hänvisas till 1938 års docentutrednings betänkande (1939: 41, s. 121—128), som i detta avseende är mönstergillt.

Flera exempel finnas på separatupplagor av sammanfattningar. Sålunda gjorde 1940 års skolutredning en sammanställning av sitt organisationsförslag (1945: 62). Den har emellertid alltför få sidhänvisningar till huvudbetänkandet. En värdefull nyhet är däremot, att redogörelse lämnas även för reservanternas yrkanden.

Vidare kan nämnas en sammanfattning av 1936 års uppbördskommittés förslag (1938: 51) och en av socialvårdskommitténs förslag till lag om folkpensionering. Dessa sammanfattningar ingå icke i serien SOU och ha ett annat och mindre format än betänkandena i denna serie. De böra alltså närmast betraktas som gränsfall mellan sammanfattning och broschyr.

Sovring av materialet och koncentration.

Såsom i olika sammanhang betonats, måste sträng sovring av materialet och koncentration i framställningen vara ledmotiv för varje författare av ett betänkande. Endast därigenom blir framställningen överskådlig och verkligt läsbar. Icke minst kostnadsskäl tala härför. Svaren på vår rundfråga ge klart vid handen, att myndigheter och andra remissinstanser starkt understryka de båda här uppställda kraven. I sin mån tala erfarenheterna från utlandet samma språk. Vi vilja därför med eftertryck inskärpa vikten av sovring och koncentration.

Sekreterarens insatser.

Icke blott från de synpunkter som här uttalats utan även för ett effektivt kommittéarbete över huvud spelar sekreterarens insats en mången gång avgörande roll. Hans verksamhet blir ofta utslagsgivande för resultatet av kommitténs arbete. Detta medför att stora anspråk kommit att och måste ställas på sekreterarens omdöme och skicklighet. Oreserverat skall också konstateras att tillgången på dugande och plikttrogna sekreterare utgör en ovärderlig tillgång för det svenska kommittéväsendet. Dettas avgörande insatser i reformarbetet äro sålunda i icke ringa mån just sekreterarnas förtjänst.

Men för att en sekreterare rätt skall kunna fylla sina ansvarsfulla uppgifter måste han erhålla tid och arbetsro, icke minst efter det egentliga kommittéarbetets avslutning, att genomtänka och utforma ett utlåtande som gör rättvisa åt de uppnådda sakliga resultaten och som även formellt är av fullgod kvalitet.

Kapitel VIII

Språklig utformning

I direktiven för vårt utredningsuppdrag ingår uppgiften att ägna uppmärksamhet även åt den språkliga utformningen av kommittéernas betänkanden. Sedermera har, sedan frågan om det speciella lagspråket motionsvis upptagits i riksdagen, även denna angelägenhet hänskjutits till oss.

Den allmänna språkliga utformningen.

Såväl i den offentliga diskussionen om kommittétrycket som i svaren på vår rundfråga framföras med styrka önskemål om större enkelhet och starkare koncentration i språket. Uppenbart är att dessa önskemål om reformer i utredningssvenskan icke kunna avvisas. Denna art av vårt svenska skriftspråk tenderar onekligen att bli alltmer vag och främmande för det levande språk, som talas och skrives i umgänget mellan människor.

Som en reaktion häremot ha under senare år i en del betänkanden försök framträtt till ett medvetet populärt skrivsätt. Med all respekt för dessa strävanden måste en närmare analys leda till den slutsatsen, att de stundom kommit språket att sjunka under den nivå, som bör kännetecknа stringent och vårdad normalprosa.

Med den språkliga utformningen av betänkandena sammanhänger intimt möjligheten att göra dessa tryckalster ej blott mer lättlästa utan även mer koncentrerade, överskådliga och billiga i framställning. Men än mer! Med den betydelse, som det statliga reformarbetet under senare årtionden fått för hela vårt folk, har också språket i officiella publikationer kommit att i allt högre grad verka stilbildande och normerande för vårt språk i allmänhet. Det är därför vida mer än ett ekonomiskt intresse att medvetet söka sig fram till en god normalprosa i officiella publikationer av denna art; det är en fråga om vårt språks rykt och ans, om sund stilkänsla.

Detta är i korta drag bakgrunden till att vi hos chefen för finansdepartementet utverkat att professorn vid Stockholms högskola E. Wellander och re-

daktören i TT T. Kjell som experter tillkallats för att verkställa en analys samt framlägga eventuella förslag beträffande den språkliga utformningen av kommittésvenskan. Kjell har därvid ur kommittétrycket insamlat ett omfattande material av språkprov, vilket han sedan sovrat och ordnat i huvudsaklig överensstämmelse med en av honom tidigare utarbetad bilaga till betänkandet om rationalisering av riksdagstrycket.

Wellander har därefter på grundval av de så utvalda och sammanställda excerpterna gjort en inträngande och värdefull undersökning av kommittésvenskan, vilket arbete såsom bilaga fogas till vårt betänkande. Vi hoppas, att detta arbete tryckes separat samt studeras och beaktas av dem, som i framtiden få sig den viktiga uppgiften anförtrodd att utforma kommittéernas betänkanden. Detta är enligt vår mening ej blott ett ekonomiskt intresse utan även och fastmer en viktig angelägenhet för vår språkliga kultur. I flera andra länder, t. ex. U. S. A., England och Tyskland, har man sedan länge handledningar för författare av officiella publikationer, ehuru av annan typ och karaktär än den, som nu föreligger för vårt behov.

Lagspråket.

I en motion vid 1948 års riksdag (I: 234) yrkade herr Holmbäck att till tjänst för de kommittéer, som syssla med större lagstiftningsuppgifter, måtte ställas språkexpertis med uppgift att granska lagförslagen från formell synpunkt. Efter tillstyrkan av vederbörande utskott föranledde motionen skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning. Detta uppdrag har i skrivelse den 17 december 1948 anförtrotts åt oss.

Som experter vid behandlingen av dessa språkliga spörsmål ha vi enligt chefens för finansdepartementet medgivande anlitat Wellander och hovrättsrådet K. H. Henkow.

Kravet på en god lagstil har alltid hållits aktuellt av de för lagstiftningsarbetet ansvariga myndigheterna. Trots detta har såväl i gången tid som i våra dagar resultatet varit växlande. Vid sidan av ypperliga lagtexter finnas andra, mot vilka berättigade anmärkningar kunna framställas. Under de senaste årtiondena har problemet ytterligare aktualiserats genom den påtagligt starka ökningen av antalet författningar och genom strävandet att rättsligt reglera omfattande och svårlösta sociala problem.

Hur en god lagstil bör utformas kan säkert vara föremål för delade meningar. Å ena sidan märkes en strävan mot en tidlös stil, som kanske främst nås genom vissa arkaiserande drag, å den andra söker man anknytning till det moderna språkbruket. Sin fulla giltighet har fortfarande det stilideal, som för snart hundra år sedan uppställdes av Louis de Geer, nämligen att lagen bör vara »tydlig, kort, allvarsam, ren och oprydd» (Om den juridiska stilen, 1853). Både de Geer och efter honom särskilt Birger Wedberg (Lagstil, Några citat och reflexioner, 1928) ha utförligt belyst den lagstil, som kännetecknas av bristande koncentration, motvilja mot konkreta uttryck, strävan till övertydlighet och för läsaren tyngande hänvisningsförfaranden.

Lagförslagen i ett kommittébetänkande granskas i vissa fall kritiskt av remissmyndigheterna, vilka emellertid icke ha till uppgift att utarbeta positiva ändringsförslag. En sådan överarbetning kan ske i samband med den departementala granskningen, däremot knappast i riksdagen och dess lagutskott.

Av stor betydelse i detta sammanhang är lagrådets granskning. Om denna gäller emellertid, för att citera Wedberg, att »en formell granskning, som vill resultera i positiva anvisningar, ofta är av mer tidskrävande art än att den låter sig förenas med regeringens önskningar om snabb expedition» (s. 40).

Av intresse i detta sammanhang är Wedbergs påpekande att »dels bereder den mänskliga trögheten och ambitionen en viss svårighet att få omgjort vad en gång blivit gjort, dels blir en formell granskning lätt av förslagsställaren uppfattad som en yttring av illvillig anmärkningslusta, av opassande småviktighet». Vid ett tillfälle har också i riksdagen uttalats, »att lagrådet genom utlåtanden av detta slag vanvårdar den aktning ett lagråd av andra bör äga» (Wedberg, s. 40—41). Bortsett från denna psykologiska synpunkt — den ömtåliga författaräran och faran av att varje formell granskning verkar kriarättning — framgår av uttalandet att lagrådets granskning kommer för sent för att avgörande påverka utformningen.

Språklig expertis har vid vissa tillfällen använts av kommittéer, som haft att utarbeta författningstext, och vi vilja understryka värdet och betydelsen av att kommittéerna i än större utsträckning än hittills tillgodogöra sig sådan sakkunskap. Denna bör anlitas på ett tidigt stadium av kommittéarbetet.

Henkow har jämte andra värdefulla synpunkter framhållit, att medverkan av språklig expertis närmast bör ifrågakomma i följande tre fall, nämligen dels då en kommitté har att utarbeta lagförslag av större omfattning inom ett centralt rättsområde, dels då föreslagen lagtext skall återge särskilt invecklade regler och dels slutligen då fråga är om författning, som kan förutsättas bli läst av en större allmänhet. I samtliga dessa fall är behovet av lagspråklig expertis påtagligt. Även andra fall kunna emellertid tänkas. Vi ha därför icke ansett lämpligt att angiva några generella regler för anlitande av den språkliga expertisen. I stället förorda vi, att kommittéer, som ha att utarbeta författningstext, i mån av behov vända sig till det av oss i det följande föreslagna utredningskansliet för att genom dess förmedling erhålla lämplig expertis för både språket i allmänhet och det speciella författningsspråket.

Initiativet till anlitande av språkexpertis skulle alltså enligt vår mening tagas av kommittéerna. I enlighet med vad vi i det följande föreslå bör samråd mellan kommittéerna och kansliet etableras redan vid en kommittés tillsättning och sedan fortsätta kontinuerligt. I detta samråd ingår som ett naturligt led tillkallande av erforderliga experter. Skulle detta under kommittéarbetets gång komma att förbises och utredningskansliet efter betänkandets färdigställande finna en viss formell överarbetning önskvärd, bör kansliet äga att i samråd med kommittén vidtaga erforderliga åtgärder för att ge betänkandet, däri även inbegripet förekommande författningstext, bästa möjliga kvalitet.

Måhända bör här understrykas, att kansliets uppgift i fråga om expertis av olika slag endast skall vara att förmedla kontakt. Beträffande den språkliga utformningen torde nämnden för svensk språkvård närmast komma i fråga. Denna har också förklarat sig villig att lämna sin medverkan i förevarande hänseende.

Kapitel IX

Kommittéernas statistik

Vid diskussionen om kommittéstatistiken ha tvenne synpunkter kommit i förgrunden.

Det har klagats över att de av kommittéerna utsända frågeformulären ofta äro vagt formulerade och att deras besvarande tar allt för mycken tid i anspråk för de uppgiftsskyldiga. Sedan 1947 års statsrevisorer framfört vissa kritiska synpunkter i detta hänseende, skärptes år 1948 bestämmelserna i kommittékungörelsen i avsikt att begränsa antalet av kommittéernas specialutredningar.

Vidare har anförts, att remissmyndigheterna icke behöva ett alltför stort statistiskt material och att detta därför bör antingen helt utgå eller överföras till en bilageavdelning. Denna synpunkt återkommer ofta i svaren på vår rundfråga.

Besparingsberedningens statistikkommitté har i sitt betänkande med förslag angående den statliga statistikens organisation (1943: 28) redovisat en undersökning av kommittéstatistikens omfattning i de betänkanden, som publicerats i SOU 1936—1940. Av 266 betänkanden under dessa år innehöllo 160 statistik. Av sammanlagda antalet trycksidor upptogos 16 % av statistik. Frånräknas de betänkanden, som över huvud icke innehålla statistik, stiger procenttalet för de återstående till 22.

I betänkanden med mindre omfattande statistik har denna till övervägande del (83 %) utarbetats av sekreteraren eller kommittéledamot. För betänkanden, som innehålla mer omfattande statistiskt material, är motsvarande procenttal 39. I 26 % av dessa betänkanden har anlitats fackstatistiker inom eller utom kommittén och i 13 % statistiker från ämbetsverk.

Det anförda siffermaterialet visar, att en begränsning av kommittéstatistiken skulle medföra betydande besparingar och en lättnad för uppgiftslämnarna, som visserligen icke kan skattas i pengar men som man ändå icke bör bortse från.

Tabellstatistik.

Det torde vara självklart, att det statistiska primärmaterialet icke bör medtagas i betänkandet. Så sker ej heller i regel, i varje fall icke då detta material utgöres av utsända frågeformulär.

För en vetenskaplig statistisk analys spelar diskussionen om hur ett i tabellform koncentrerat siffermaterial har erhållits och vilka felkällor som föreligga en betydande roll. Sådana analyser äro däremot av föga värde i kommittébetänkandena; de tynga dem i stället i alltför stor utsträckning. Stundom ha vidare dessa analyser på ett för läsaren besvärligt sätt sammanblandats med de slutsatser kommittén själv drar av sitt material. Ett exempel härpå erbjuder möbelbetänkandet (1947: 52, kap. 2 och 3). Häri förekommer det också, att en självständig undersökning genomföres genom utsända frågeformulär, trots att redan förut tillgänglig statistik ger svar på flertalet av de frågor kommittén önskat utreda.

Ytterst blir det en omdömesfråga, i vilken utsträckning siffermaterial skall redovisas i den löpande texten och när det skall meddelas i tabellform. En alltför sifferspäckad text tröttar lätt läsa-

ren; i många fall medtages därför ett överväldigande antal tabeller. Att ofta behöva lämna texten för att studera sådana tabeller blir emellertid också störande. Oljebetänkandet innehåller 317 sidor text, om bilagorna borträknas. Av dessa äro 104 försedda med tabeller, diagram e. d. (1947: 14). Betänkandet om kollektiv tvätt redovisar i register 32 tabeller och 16 diagram eller schemata. Betänkandet angående lantbruks-, skogs- och veterinärhögskolorna (1947: 67) omfattar — fortfarande bortsett från bilageavdelningen — 294 sidor text, av vilka 167 ha tabeller.

Som redan nämnts ha ett stort antal av de tillfrågade remissinstanserna uttalat, att de icke behövde det statistiska materialet och att det i sin helhet borde överföras till en bilageavdelning, om det över huvud skulle tryckas. I så måtto dela vi dessa remissinstansers uppfattning som vi anse, att det statistiska materialet i stor utsträckning bör kunna begränsas.

Enligt kommittékungörelsen ha kommittéerna att överlämna sin litterära kvarlåtenskap till riksarkivet. Vi vilja ifrågasätta, huruvida icke det statistiska primärmaterialet (frågeformulär m. m.) borde överlämnas till statistiska centralbyråns arkiv, där det vid behov kan tillgodogöras bättre.

Bildstatistik.

Ehuru statistikerna av facket noga skilja mellan statistik i tabellform och s. k. bildstatistik, vilja vi i detta sammanhang aktualisera frågan, om det icke vore lämpligt att i de betänkanden, som vända sig till en större allmänhet, komplettera eller i vissa fall ersätta de vedertagna tabellerna med mera lättförståeliga illustrationer. Man skulle sålunda kunna utbyta tabellen mot diagram, kurvor, staplar o. d., som bättre än torra siffror ge den statistiskt otränade en antydan om utvecklingstendensen.

Den under senare år tillkomna bildstatistiken söker illustrera statistiska sammanhang med olika symboler, kuber, hus osv. Metoden har utexperimenterats utomlands, men även i Sverige finnas nu fullgoda illustratörer på detta område. Bildstatistikens styrka är lättfattligheten. Textframställningen upplivas av den idérikedom, som ofta utmärker dessa bilder. Metodens svaghet är att den icke kan arbeta med någon större exakthet och särskilt att den genom valet av figurer och symboler kan verka medvetet propagandistisk.

Hittills har bildstatistiken kommit till användning främst i den populärvetenskapliga litteraturen och för affärsreklam. Den har dock använts även av ett par kommittéer, bl. a. i oljebetänkandet (1947: 14).

Vi vilja rekommendera, att den bildstatistiska metoden kommer till ökad användning i de sammanhang, då den kan belysa en framställning utan att kravet på exakthet eftersättes, samt då risk för propaganda icke förefinnes.

Kapitel X

Populära sammanfattningar i broschyrer

Det svenska kommittéväsendet omspänner praktiskt taget samhällslivets alla områden. Detta betyder ingalunda att alla betänkanden skulle vara av intresse för en större allmänhet. Det övervägande flertalet torde tvärtom rikta sig till en mer eller mindre begränsad krets av intresserade. Vissa utredningar beröra emellertid ämnen, som äro av intresse icke endast för remissinstanserna. Detta gäller bland annat betänkanden om skattelagstiftning och om sociala reformer.

De förslag till förenklingar av kommittétrycket, som vi i det föregående framlagt, syfta närmast till att göra detta mera lättillgängligt för dem som i egenskap av remissinstans eller eljest ha att »å tjänstens vägnar» ta befattning därmed. Även om dessa förslag skulle vinna gehör, måste kommittébetänkandena för den stora allmänheten te sig relativt tunglästa och svårsmälta. Det ligger därför nära till hands att tänka sig, att de betänkanden som ha intresse för en bredare publik kompletteras med populärt avfattade broschyrer.

En sådan anordning har icke utan framgång prövats utomlands, främst i de anglosachsiska länderna. Även i Sverige ha vissa statliga upplysningsbroschyrer utgivits. Som exempel på goda sådana kan nämnas skrifter från beredskapsåren av militära myndigheter rörande de inkallades sociala förmåner. Även skolöverstyrelsens yrkesvägledningsbroschyrer äro föredömliga.

Vi hålla före att betänkanden av större intresse för den socialt och politiskt något så när orienterade allmänheten böra kompletteras med populära broschyrer. Vem skall då ha att avgöra, om en broschyr skall utgivas i anslutning till ett betänkande eller icke? Kommittéerna själva torde icke alltid äga den erforderliga överblicken för ett sådant bedömande. Oss förefaller det naturligt att lägga avgörandet hos utredningskansliet. För den händelse det institut för social upplysning, som föreslagits av särskild kommitté, skulle komma till stånd, bör det lämpligen kunna handha även kommittébroschyrerna. Den omständigheten att en och annan broschyr faller utanför institutets egentliga verksamhet torde icke böra hindra en sådan lösning. Kommittén för social upplysning har efter samråd med oss förklarat sig dela vår uppfattning (1949: 31, s. 126 och 127).

Enligt vår mening bör manuskript till broschyr avlämnas samtidigt med att manuskript till betänkandet lämnas till utredningskansliet. Härav följer, att frågan huruvida broschyr skall utgivas eller icke måste vara avgjord så tidigt, att manuskript till broschyren hunnit utarbetas och föreligga i färdigt skick samtidigt med att manuskriptet till betänkandet lämnas till kansliet.

Vi ha i det föregående uttalat oss för att betänkandena förses med särskild sammanfattning av utredningens synpunkter och förslag. En sådan sammanfattning lämpar sig icke som broschyr. Dess framställningssätt och dess typografiska utstyrsel, vilken måste överensstämma med den för SOU använda, gör den mindre lämplig för

spridning till allmänheten. Broschyrerna däremot måste utarbetas med tanke speciellt på deras uppgift att informera och intressera en större, icke alltid fackkunnig allmänhet.

Det naturliga synes vara att som författare av en broschyr anlita antingen sekreteraren eller någon kommittéledamot. Att dessa ha de bästa sakliga kvalifikationerna för uppdraget är uppenbart. Däremot kunna de formella förutsättningarna brista. Uppdraget måste då lämnas till någon utom kommittén. Om så sker är det av stor vikt att ett intimt samarbete äger rum mellan författaren och kommittén.

Mycken omsorg måste nedläggas på den typografiska utstyrseln av broschyren, icke minst beträffande omslaget. Där så är möjligt bör broschyren illustreras. Även bildstatistiken bör därvid komma till användning.

Generella bestämmelser kunna icke ges för en broschyrs omfattning, då denna ytterst blir beroende på ämnets beskaffenhet. Broschyren bör vara lättläst och ge en sammanfattande översikt över det avhandlade ämnet. I regel bör det räcka med två à tre ark.

Det är önskvärt, att inkomsterna av en broschyr täcka kostnaderna för den. Denna synpunkt får emellertid icke vara avgörande för frågan om en broschyr skall utgivas eller icke. Ämnet såsom sådant och betydelsen av att det göres tillgängligt för en större allmänhet måste vara utslagsgivande. Härav följer att statsverket ytterst måste svara för broschyrkostnaderna. Det naturliga synes oss vara, att utgifterna bestridas av samma medel som kommittékostnaderna i övrigt. Inflytande försäljningsavgifter böra gottskrivas statsverket.

Kapitel XI

Distribution av betänkanden och broschyrer

Största delen av upplagan av de i SOU ingående betänkandena utdelas gratis genom vederbörande departements försorg till myndigheter, andra remissinstanser och större bibliotek, en uppgift som enligt vår mening i fortsättningen skall åvila utredningskansliet. En mindre upplaga inlöses av riksdagen till ett pris, ungefärligen motsvarande trycknings- och papperskostnaden. På samma villkor kunna enskilda organisationer beställa önskat antal exemplar. Dessutom säljas betänkandena genom den allmänna bokhandeln.

I den diskussion som från tid till annan förts rörande dessa spörsmål har vid upprepade tillfällen önskemål uttalats, att trycket skulle göras lättare tillgängligt för både de speciellt intresserade och en större allmänhet. Särskilt före tillkomsten av serien SOU år 1922 brukade påpekas, att trycket var för svåråtkomligt. Man kunde då icke prenumerera därpå, och varken bokhandeln eller allmänheten erhöll säker kännedom om vilka betänkanden som utgivits.

I detta avseende har sedermera en förbättring inträtt. Den 18 december 1922 upprättades nämligen ett distributionskontrakt mellan dåvarande finansministern F. V. Thorsson å svenska statens vägnar och Aktiebolaget Nordiska Bokhandeln. Denna firma åtog sig att föra samtliga betänkanden i distribution mot en ersättning av 40 %

av bokhandelspriset. Genom dess försorg upptagas också betänkandena i Svensk bokhandelstidning, varigenom boklådorna i landet erhålla kännedom om den tidpunkt, då de utgivas. Någon annan reklam förutsattes icke att distributören skulle göra. I regel är det endast Nordiska Bokhandeln som håller kommittétrycket i lager, medan övriga affärer såväl i Stockholm som ute i landet beställa betänkanden i varje särskilt fall. Den reklam som ligger i att en bok utställes i skyltfönster eller ligger framme på bokhandelsdisken, kommer sålunda icke betänkandena till del. I vissa fall har det hänt, att folkbildningsorganisationer och andra sammanslutningar i studiecirklar eller på annat sätt ha behandlat nyutkomna betänkanden. De ha då rekvirerat en större eller mindre upplaga.

Det bokhandelspris som betingas för kommittétrycket är exceptionellt lågt. Trots förändringen i penningvärdet utgör det fortfarande i runt tal endast ett öre per sida. Det oaktat visa försäljningssiffrorna, att dessa publikationer icke spridas i någon nämnvärd grad. Av de 87 nummer som år 1947 utkommo i serien SOU voro den 1 februari 1948 endast 16 slutsålda; bokhandelsupplagan utgjorde dock i icke mindre än 12 av dessa 16 fall högst 200 exemplar.

En större spridning av utredningstrycket skulle, såsom också ofta betonats, bidraga till att öka den breda allmänhetens kunskaper i samhällsfrågor. Detta måste betraktas som ett alltmer angeläget intresse, i samma mån som samhällsapparaten vidgas och kommer att ingripa allt djupare i det medborgerliga livet. Vad som här anförts om betänkandenas spridning ger emellertid vid handen, att man genom dem icke i någon nämnvärd grad kan förmedla dessa kunskaper till en större allmänhet. För detta syfte måste man söka sig fram på andra vägar; bl. a. kunna mera viktiga betänkanden kompletteras med de sammanfattande och lättlästa broschyrer, som föreslagits i föregående kapitel.

Distributionen av de egentliga betänkandena kan alltså betraktas som en specialfråga. Ett närmare studium torde visa, att varken den nuvarande distributionsformen eller prissättningen kan sägas svara mot tidsenliga krav. Emellertid rör man sig här med spörsmål av affärsbetonad och intern karaktär. Det synes oss därför icke nödvändigt att ingå närmare på dessa sammanhang. I stället böra de bli en av de första uppgifterna för utredningskansliet.

Den enda reklam i egentlig mening, som kommer kommittétrycket till del, är de referat och redaktionella uttalanden i pressen, vilka i många fall anknytas till överlämnandet av ett betänkande. Därvidlag framträder emellertid en allvarlig brist så till vida, som i regel varken tidningspressen eller allmänheten med nuvarande publiceringssystem får tillgång till det betänkande som diskuteras förrän flera veckor senare, då diskussionen i många fall redan har slutförts. Det är därför ett angeläget önskemål att finna en sådan anordning, att såväl betänkande som eventuellt därpå byggande broschyr föreligga i tryck, då betänkandet överlämnas och dess innehåll publiceras i pressen. Detta förutsätter i sin tur, att kommittén överlämnat betänkandet till utredningskansliet så tidigt, att detta icke blott hunnit träffa avgörande om tryckningstillstånd med vederbörande departementschef utan även fått tryckningen avslutad. Ett villkor härför är att det officiella överlämnandet äger rum först då utredningskansliet fått publikationen färdig för distribution.

Det kan möjligen förefalla som om

härigenom en försening skulle inträffa i förhållande till den praxis som f. n. tillämpas. Så blir emellertid ej fallet. I stället torde snarast uppstå en tidsvinst, eftersom det stora arbete, som kommittéerna nu själva, var och en på sitt håll, ha att nedlägga på korrekturläsningen, genom den av oss föreslagna anordningen överflyttas till utredningskansliet, vilket med sina bättre resurser får alla möjligheter att snabbt och effektivt bedriva detta arbete tillsammans med vederbörande kommittésekreterare. Därjämte uppstår den stora vinsten, att de instanser — det må vara myndigheter, tidningspress eller andra — som omedelbart efter att betänkandet överlämnats och publicerats uppta diskussion om dess innehåll, snarast få tillgång till det. De som föra diskussionen komma härigenom i tillfälle att exakt, ej blott genom summariska översikter, lära känna de frågor som diskuteras.

Distributionen av broschyrerna erbjuder vissa speciella problem utöver de här i samband med betänkandena angivna distributionsfrågorna. Eftersom det i enlighet med vårt förslag skall ankomma på utredningskansliet att bedöma, när förutsättningar finnas för utgivande av broschyrer, och härför erfordras speciell erfarenhet, bör för detta syftemål utredningskansliet med sig adjungera en praktiskt arbetande förlagsman.

Huruvida distributionen av broschyrerna lämpligen skall ligga i händerna på utredningskansliet, som i så fall bör använda både direktdistribution och försäljning genom bokhandeln, eller om distributionen skall överflyttas på något eller några enskilda bokförlag genom överlåtande av förlagsrätten, torde bli en fråga där erfarenheten får fälla utslaget. För den händelse det föreslagna institutet för social upplysning skulle komma att inrättas med utgivning och spridning av olika publikationer som en av uppgifterna, bör övervägas att överflytta motsvarande bestyr beträffande broschyrerna till detta organ.

Kapitel XII

Utredningskansli

Såsom i inledningen framhållits föreslogs i Nothins betänkande (1935: 65, s. 133—134), att en avdelning inom Kungl. Maj:ts kansli motsvarande det av oss i olika sammanhang omnämnda utredningskansliet skulle inrättas. Till denna tanke anslöt sig Rosander i sin promemoria (s. 55—59).

I Nothins betänkande konstaterades, att kommittéväsendet då nått en sådan omfattning att erforderlig överblick över det varit svår att erhålla. Rosander påpekade, att denna synpunkt erhållit skärpt aktualitet. Medan den 1 januari 1936 sammanlagt 88 kommittéer och sakkunnigutredningar voro i verksamhet, uppgick antalet vid årsskiftet 1945/46 till icke mindre än 213. Motsvarande siffra hade vid årsskiftet 1948/49 stigit till 344.

Utredningskansliets uppgifter.

Utredningskansliets verksamhet måste bygga på en grundlig kännedom om både det äldre kommittétrycket och de utredningar, som redan genomförts el-

ler hålla på att genomföras av de vid varje särskild tidpunkt arbetande kommittéerna. Nothins kommitté förutsatte dessutom, att utredningskansliet i största möjliga utsträckning borde följa förhållandena i främmande länder och hålla sig underrättat om där pågående offentliga utredningar. Vi ställa oss på denna punkt tveksamma, då en sådan arbetsuppgift skulle bli alltför vittutseende.

Kansliets främsta uppgift bör vara att på olika sätt underlätta, rationalisera och förbilliga kommittéernas arbete. Därjämte bör det givetvis vid behov stå till Kungl. Maj:ts förfogande. Det skall alltså vara ett serviceorgan för att samordna de uppgifter, som nu handhavas av många, ej samarbetande instanser.

Det bör understrykas, att förslaget att inrätta ett utredningskansli icke avser att skapa ett nytt »ämbetsverk», ej heller att inkräkta på departementschefernas befogenheter. Det tillkommer departementschefen att ta initiativ till nya utredningar samt att utforma direktiven för dessa. Han skall avgöra om vidlyftigare historiska och statistiska undersökningar få genomföras. Det är vidare han, som har att bestämma om tryckning av en utredning. Vi räkna emellertid med att departementschefen i många fall kommer att tillgodogöra sig den expertis, som finns hos utredningskansliet.

Planläggning och direktiv. Redan i Nothins betänkande framhölls, att det vid planläggningen av en utredning är svårt att vinna klarhet om i vad mån därmed sammanhängande spörsmål tidigare varit eller samtidigt äro föremål för utredning. Ett dubbelarbete kan alltså komma att ske. Rosander konstaterade att dubbelarbete kunde förekomma även beträffande kommittéer, tillkallade av samma departementschef. Så var exempelvis förhållandet med 1945 års universitetsberedning å ena sidan samt den naturvetenskapliga forskningskommittén, de sakkunniga för utredning av den samhällsvetenskapliga forskningen och de medicinska högskolornas organisationskommitté å den andra (s. 23). I dessa fall har departementschefen säkerligen varit medveten om att ett visst dubbelarbete riskerades. I andra fall, främst när det gäller mer perifera arbetsuppgifter, kan dubbleringen vara oavsiktlig, men den borde kunna undvikas om utredningskansliet tillfrågades före direktivens slutgiltiga utformning.

Kontakt med arbetande kommittéer. Om man bortser från de politiskt betydelsefulla kommittéerna, torde departementschefen ha små möjligheter att följa arbetet inom de kommittéer, som tillkallats av honom. De äro skyldiga blott att en gång årligen avgiva en verksamhetsberättelse, avsedd att inflyta i den s. k. riksdagsberättelsen. Av sparsamhetsskäl skall denna berättelse dessutom göras så kortfattad som möjligt. Rosander föreslog, att utredningskansliet två gånger årligen skulle utsända frågeformulär att besvaras av kommittéerna (s. 57), varjämte kontakt under hand skulle sökas med dem. Vi tro att denna sistnämnda metod är den viktigaste och att kansliet i varje fall icke bör bindas genom alltför bestämt formulerade föreskrifter.

För kommittéer med större antal ledamöter torde i regel kallelse till sammanträde ske skriftligen. För sådana fall föreslå vi, att ett exemplar av kallelsen skall tillställas kansliet, som på grundval av däri inhämtade upplysningar kan begära att få ta del av utarbetade promemorior o. d. Från de mindre kommittéerna torde upplysningar främst kunna erhållas under hand.

Det på detta sätt insamlade materialet

skulle ge utredningskansliet möjlighet att bedöma, om dubbelarbete förekommer eller kan tänkas uppkomma. I sådant fall har kansliet att påtala detta hos de berörda kommittéerna. Normalt torde man därvid kunna räkna med att en ändamålsenlig arbetsfördelning genomföres mellan dem. Kan en sådan ej åstadkommas frivilligt, får kansliet hänskjuta frågan till den eller de departementschefer, som tillkallat kommittéerna.

Arvoden, lokaler, möbler, övriga expenser o. d. I Nothins betänkande förutsattes, att utredningskansliet skulle övertaga vissa till kommittéväsendet hörande ekonomiska angelägenheter. Någon anledning att från kommittéerna avlyfta besväret att rekvirera arvoden för ledamöter och sekreterare synes oss icke föreligga. Dessa utgå normalt som dagarvoden med olika belopp till ordförande och ledamöter samt till statstjänstemän och icke statstjänstemän. Kommittén måste själv ytterst ansvara för riktigheten av uppgivet antal sammanträdesdagar. Det torde då vara tämligen likgiltigt, om den inlämnar sin rekvisition av medel direkt till departementet eller genom kansliet. Så länge kommittéanslaget uppdelas på de olika departementen synes det oss rimligast, att statssekreteraren liksom hittills attesterar dessa arvodesräkningar.

De kommittéer, som behöva kanslilokaler, erhålla sådana genom byggnadsstyrelsens förmedling. I vissa fall beredes plats i hyrda våningar, vilka då vanligen måste möbleras av kommittén med dess expensmedel. Därvid har det vid flera tillfällen hänt att en kommitté, sedan dess verksamhet avslutats, sålt sina möbler. En annan kommitté har omedelbart därefter övertagit lokalerna och måst anskaffa nya möbler. Detta är knappast god ekonomi. De mindre kommittéernas lokalfråga är ofta svårlöst. I kanslihuset finnes ett fåtal kommittérum, som icke på något sätt svarar mot efterfrågan. Kommittésekreteraren får därför ofta utföra arbetet på sitt ordinarie tjänsterum, om detta är disponibelt, eller i bostaden. Sammanträdesrum finnas i kanslihuset, varjämte lokaler bruka ställas till förfogande i riksdagshuset under tid, då riksdagen icke är samlad.

Byggnadsstyrelsen har under år 1949 undersökt möjligheten att inrätta ett kommittéhus med ett större antal arbetsrum och några sammanträdeslokaler av växlande storlek. Till kommittéhuset skulle höra en skrivcentral och en budcentral, från vilken även skrivmaterial m. m. kunde rekvireras. Tyvärr visade det sig, att denna tanke icke då kunde genomföras på grund av läget på byggnadsmarknaden. Vi vilja emellertid understryka värdet av ett kommittéhus samt uttrycka förhoppningen, att byggnadsstyrelsen inom en icke alltför avlägsen framtid skall se sig i stånd att framlägga ett utformat förslag härtill.

Till dess att ett sådant kommittéhus har tillkommit förefaller det oss naturligt, att utredningskansliet handlägger frågor om anskaffande av lokaler och deras inredning för kommittéerna.

Genom kansliets förmedling skulle kommittéerna även kunna täcka sitt behov av förbrukningsmateriel. Praxis på denna punkt synes f. n. vara svävande. I vissa fall rekvireras materiel från det departement, under vilket kommittén sorterar. I andra fall torde det verk, från vilket sekreteraren hämtas, få hålla dessa förbrukningsartiklar. Ibland sker inköp på den öppna marknaden. Om utredningskansliet skall överta dessa uppgifter, synes det icke nödvändigt att det lägger upp ett eget lager av förbrukningsartiklar. Naturligare synes vara, att det erhåller rätt att

rekvirera sådana från resp. departement.

Ett centralt organ borde vidare biträda kommittéerna vid förvaltningen av deras expensmedel. Givetvis kan utredningskansliet anförtros denna uppgift. Det synes emellertid riktigare att för detta ändamål anlita den statsdepartementens organisationsavdelning, som är i verksamhet sedan 1948. Dennas skrivbyrå är avsedd främst för kommittéerna. Ännu befinner sig denna verksamhet på försöksstadiet och har i större utsträckning utnyttjats endast av justitie- och handelsdepartementens kommittéer. Sedan skrivbyråns kapacitet ökats — endast två skrivbiträden äro f. n. anställda där — synes det oss naturligt, att den kommer att tagas i bruk även av de övriga departementens kommittéer.

Det synes självklart att utredningskansliet i praktiska detaljer av denna art träder i intimt samarbete med organisationsavdelningen.

Genom dessa åtgärder skulle i varje fall de mindre kommittéerna icke behöva rekvirera expensmedel. Det anslag, som i så fall bör tilldelas utredningskansliet eller organisationsavdelningen, torde med säkerhet komma att utnyttjas på ett mer rationellt sätt än motsvarande medel hittills.

Kontakt med lämpliga sekreterare och broschyrförfattare. En vid kommittétillsättningar ofta återkommande svårighet utgör anställande av sekreterare. Följden blir stundom, att sekreterarvalet icke sker med önskvärd omsorg. Sekreterarna torde nu ofta hämtas från en relativt begränsad krets av yngre befattningshavare i departement, hovrätter och vissa centrala verk. På denna viktiga punkt skulle utredningskansliet kunna medverka genom att förmedla kontakt med lämpliga och hugade aspiranter för olika kommittéuppdrag.

För de fall, då lämpliga författare av broschyrer måste sökas utanför kretsen av kommittéernas sekreterare eller ledamöter, synes det ändamålsenligt att utredningskansliet uppehåller kontakten med härför lämpade personer, förnämligast journalistiska krafter med erfarenhet av de ämnesområden, om vilka fråga är.

Kontakt med pressen. Även den ömsesidiga kontakt mellan tidningspressen, framför allt TT, och kommittéerna, som kan visa sig önskvärd, torde lämpligast förmedlas genom utredningskansliet.

Statistik och specialundersökningar. I ett tidigare avsnitt ha vi redogjort för omfattningen av kommittéstatistiken och därvid bl. a. rekommenderat en begränsning av det statistiska materialet i själva textframställningen. Vidare ha vi påpekat, att kommittéerna utan hjälp av statistisk expertis i stor utsträckning insamla och bearbeta primärmaterial. Vi ha framhållit betydelsen av att sådan expertis ställes till kommittéernas förfogande både vid planeringen av en undersökning och vid bearbetningen av det insamlade materialet.

Enligt kommittékungörelsen i dess äldre lydelse borde kommittéerna noggrant överväga kostnaden för och värdet av statistiska, historiska och andra undersökningar. Mer omfattande eller kostsamma sådana fingo ej igångsättas utan vederbörande departementschefs medgivande. Dessa bestämmelser ha i flera avseenden skärpts genom kungörelsen den 13 februari 1948 (nr 76). Undersökningar, som äro av mera omfattande eller kostsam art eller för vilka uppgifter i större omfattning äro avsedda att inhämtas från enskilda personer, företag eller sammanslutningar, må ej igångsättas utan vederbörande

departementschefs medgivande. Framställning om sådant medgivande bör åtföljas av kostnadsberäkning, kortfattad redogörelse för undersökningens syfte, omfattning och planläggning samt i förekommande fall utkast till frågeformulär. Omformuleringen genomfördes på initiativ av statsrådet Danielson som ett led i strävandet att förenkla uppgiftslämnandet.

Tankegången utvecklas närmare i en stencilerad promemoria angående kommittéernas undersökningar m. m. den 5 maj 1948. Häri inskärpes att departementens granskning av kommittéernas framställningar beträffande planerade undersökningar icke få begränsas till prövning från finansiell synpunkt utan främst måste bestå i en noggrann realprövning. Vid denna bör övervägas bl. a., »om undersökningen är behövlig med hänsyn till kommitténs uppdrag, om icke de förhållanden undersökningen gäller kunna belysas med hjälp av material, som på annat håll tidigare inhämtats eller framdeles väntas framkomma vid pågående eller planerade undersökningar av liknande slag, om icke undersökningen kan sammanslås med annan pågående eller planerad undersökning, om undersökningen är planlagd och eljest utformad på ett ändamålsenligt sätt samt om kostnaderna för undersökningen kunna anses stå i rimlig proportion till det väntade resultatet». I promemorian förutsättes att en sådan prövning sker i samråd med andra departement eller underordnade förvaltningsorgan, framför allt de större statistikorganen.

Vi instämma helt i den meningen, att prövningen av inkomna ansökningar icke bör ske från enbart finansiella synpunkter. Det finnes emellertid anledning att ifrågasätta, om den anbefallda realprövningen under nuvarande förhållanden helt kan förverkligas. Departementens arbetsbörda är i regel alltför stor, och dessutom sakna flera av dem personal lämpad för en sådan prövning. Här får däremot utredningskansliet en naturlig uppgift att fylla.

För kommittéerna bör sålunda stadgas obligatorisk skyldighet att för utredningskansliet anmäla behov av specialundersökningar. Kansliet skall pröva nödvändigheten av undersökningen enligt anvisningarna i Danielsons promemoria. Kommitténs ansökan om tillstånd till undersökningen överlämnas därefter av kansliet med till- eller avstyrkan till vederbörande departementschef.

Behovet av annan expertis. Även i arbetet med utredigeringen av betänkandet torde utredningskansliet behöva medverka. Kansliet kan behövas för den språkliga utformningen; det kan biträda vid bedömning av frågan om vad som skall medtagas i betänkandet och vad som lämpligen bör överföras till bilagor; det skall tillhandahålla illustrations- och typografisk expertis; det skall tillse att ett fullt tryckfärdigt manuskript lämnas till sättning. Detta är blott några exempel på utredningskansliets uppgifter. Erfarenheten kommer säkerligen att visa på en rad andra arbetsuppgifter. Att utredningskansliet behövs ligger enligt vår mening i öppen dag.

Utredningskansliets organisation.

Av formuleringen i Nothins betänkande synes framgå, att kommittén icke önskade taga ställning till frågan, under vilket departement inom Kungl. Maj:ts kansli en särskild avdelning för att övervaka utredningsarbetet skulle sortera. Det antyddes dock, att den kunde antingen ställas under finansministerns ledning eller bilda en statsministerns avdelning inom Kungl. Maj:ts kansli. Rosander föreslog, att anordningar bor-

de vidtagas för att ett av de konsultativa statsråden skulle kunna ägna erforderlig tid åt utredningsväsendet.

Vi föreslå, att utredningskansliet underställes ett av de konsultativa statsråden.

Då utredningskansliets uppgifter bli mångskiftande, krävande och vid flera tillfällen grannlaga, synes det nödvändigt att som ledare för det placera en administrativ expert av byråchefs grad. Den föregående redogörelsen visar, att kansliet vidare måste ha tillgång till bl. a. statistisk, språklig, illustrations- och distributionsteknisk samt typografisk expertis.

I Nothins betänkande föreslogs, att viss expertis skulle bli representerad i kansliet. Sålunda borde tryckerikonsulenten överflyttas från statskontoret till detta kansli. Därjämte borde en fristående statistisk avdelning inrättas (s. 71 och 134).

Statskontorets tryckeriintendent — som titeln numera lyder — har främst att handlägga tryckeritekniska frågor för hela den statliga förvaltningen. Att överflytta denna uppgift i sin helhet till utredningskansliet synes oss icke påkallat. Vidare synes det mindre lämpligt att utbryta kommittétrycket ur tryckeriintendentens övriga uppgifter. Vi kunna alltså icke ansluta oss till förslaget i Nothins betänkande att överflytta tryckeriintendenten till utredningskansliet. Det bör vara tillräckligt att ständig kontakt upprätthålles mellan dessa båda organ.

Behovet av illustrationer torde knappast få en sådan omfattning, att det motiverar att en särskild tjänsteman anställes. Detsamma gäller för den språkliga och distributionstekniska expertisen.

Däremot torde kommittéerna helt kunna sysselsätta en statistisk expert. Vi ha därför övervägt lämpligheten av att knyta en sådan till utredningskansliet. Statistiker med vilka vi rådgjort ha emellertid avrått från en sådan anordning. Det skulle bli utomordentligt svårt för en tjänsteman i utredningskansliet att följa arbetet på hela det vidsträckta statistiska fältet. Kommittéernas behov av statistiska undersökningar äro så skiftande, att de bäst torde tillgodoses av fackmän, som i sin dagliga gärning syssla med besläktade uppgifter.

Den lämpligaste lösningen torde vara, att utredningskansliet från fall till fall hänvänder sig till det statistikkollegium, som enligt vad vi under hand erfarit kommer att föreslås av professorn S. Wahlund (1948 års statistikutredning). I avvaktan på att detta kollegium inrättas bör utredningskansliet genom kontakter framför allt med statistiska centralbyrån och 1948 års statistikutredning få erforderliga anvisningar på statistisk expertis.

Sedan tanken på ett större utredningskansli sålunda avvisats, ha vi även övervägt lämpligheten av att till ett mindre kansli knyta en permanent arbetande, rådgivande nämnd. I denna skulle i så fall ingå en förvaltningsman med erfarenhet från kommittéarbete, statskontorets tryckeriintendent, en representant för den statliga statistiken, en representant för den sociala upplysningsnämnd, som eventuellt kunde komma att inrättas, en företrädare för den språkliga expertisen, förslagsvis utsedd av nämnden för svensk språkvård, samt experter på distributions- och illustrationsteknik. I vissa fall skulle säkerligen en sådan regelbundet sammanträdande nämnd kunna göra värdefulla insatser. Vid närmare övervägande ha vi emellertid funnit en sådan nämnd onödigt tungrodd och kostsam. Chefen för utredningskansliet torde efter någon tids erfarenhet kom-

ma att finna, att hans arbete med att i olika här angivna spörsmål biträda kommittéerna lättast och smidigast fullgöres genom direkta kontakter med de olika experterna från fall till fall alltefter uppkommande behov.

Språkmannen torde f. ö. helt sakna mening rörande de statistiska problemen och statistikern likaså om de språkvårdande angelägenheterna. Detsamma gäller beträffande övriga experter.

Vi avvisa alltså även tanken på att inrätta en kontinuerligt arbetande, rådgivande nämnd och föreslå i stället att i utredningskansliet skall ingå endast en erfaren förvaltningsman i byråchefs tjänsteställning, närmast underställd ett av de konsultativa statsråden, jämte nödig skrivhjälp.

Kostnadsberäkning.

Utredningskansliet bör, såsom i det föregående framhållits, knytas till Kungl. Maj:ts kansli. Vi förutsätta att erforderliga arbetsrum skola kunna beredas byråchefen och hans skrivhjälp inom kanslihuset. Några engångskostnader för lokalanskaffning ha vi följaktligen inte upptagit.

Möjligen erfordras ett mindre belopp för inköp av möbler och andra utensilier. Härför ha vi beräknat förslagsvis 5 000 kronor.

De årliga kostnaderna bestå i avlöningar till utredningskansliets personal, arvoden till anlitade experter och omkostnader. Byråchefen torde böra förordnas tills vidare och liksom övriga byråchefer inom Kungl. Maj:ts kansli med denna anställningsform placeras i lönegrad Cr 10. Härför upptages i runt tal 19 000 kronor. Huruvida för skrivhjälp och övriga biträdesgöromål erfordras en eller två befattningshavare får erfarenheten utvisa. Vi ha räknat med två befattningshavare eller i runt tal 12 000 kronor. Kostnaderna för expenser m. m. uppskatta vi till ca 3 000 kronor.

Vid övervägandet av arvodesformen för de till utredningskansliet knutna experterna ha vi funnit oss böra tillråda, att i varje fall under den första tiden arvode bör utgå endast i den utsträckning som experterna anlitas. Vi anse oss följaktligen icke böra tillstyrka fasta årsarvoden utan förorda i stället dagarvoden enligt kommittékungörelsens bestämmelser. Att uppskatta årskostnaden härför är självfallet vanskligt. Om man som stöd för en överslagsberäkning antar, att var och en av fem experter anlitas 100 dagar per år, skulle kostnaden med statstjänstemän som experter uppgå till 4 000 kronor. Vi ha på denna summa räknat med någon marginal och förslagsvis upptagit 6 000 kronor.

Sammanlagt skulle alltså de årliga kostnaderna uppgå till i runt tal (19 000 + 12 000 + 3 000 + 6 000) 40 000 kronor.

Mot denna summa svara emellertid de icke obetydliga besparingar, som stå att vinna genom utredningskansliets insatser.

Sålunda bör i första hand kunna påräknas en betydande minskning av korrigeringskostnaderna genom att betänkandena avlämnas till utredningskansliet i den av oss föreslagna ordningen. Om man utgår från en korrigeringskostnad, motsvarande 10 % av sättningskostnaden, skulle besparingarna under de av oss i kapitel V redovisade åren 1930, 1938 och 1946 ha uppgått till 13 000, 24 000 och 53 000 kronor. Emellertid bör i den mån som utredningskansliet erhåller ett fastare grepp om sina uppgifter ytterligare besparingar på denna väg vara att vinna.

Dessa summor representera emellertid endast en del av de besparingsmöj-

ligheter, som ligga inom räckhåll. Sålunda böra betydande belopp kunna vinnas genom den rationalisering av de nu omfattande och kostnadskrävande specialundersökningarna, vilken torde bli ett av de mer påtagliga resultaten av utredningskansliets verksamhet. Vidare må påpekas, att besparingar kunna göras genom den allmänna begränsning av betänkandenas omfattning, som vi förordat och som genom utredningskansliet bör kunna förverkligas. Därtill kommer möjligheten att minska utgifterna för ett flertal smärre ändamål, t. ex. lokalhyror, möbelanskaffning och expenser i övrigt.

Tilläggas må, att allt eftersom utredningskansliet växer in i sina uppgifter som ett serviceorgan för kommittéväsendet andra fält kunna öppna sig för dess verksamhet än de som här upplinjerats. En sådan utökning av åliggandena kan givetvis komma att kräva även en viss personalförstärkning. Frågan får då bedömas i förhållande till vad som står att vinna genom kommittéarbetets ytterligare rationalisering och förbilligande.

Sammanfattning

De viktigare synpunkter och förslag, som vi framfört, kunna sammanfattas på följande sätt.

1. Från tid till annan ha krav rests på en begränsning av det statliga utredningsväsendet. Åtgärder i sådan riktning ha också vidtagits. Å ena sidan har vid olika tillfällen utredningsapparaten som sådan beskurits; å andra sidan har framför allt under senare år diskussionen inriktats på möjligheterna att rationalisera kommittéernas arbetsmetoder och förbilliga kommittétrycket. Det av oss framlagda förslaget syftar främst till en modernisering och ett förbilligande av utredningstrycket, men i nära anslutning härtill framläggas vissa förslag till rationalisering och förbilligande av arbetsmetoderna.

2. Kommittéernas arbetsmetoder leda i vissa fall till fördyring av betänkandena. Detta kan inträffa om kommittéer, som arbeta med promemorior för olika detaljproblem, låta dessa ingå i betänkandet utan annan överarbetning än att de systematiskt ordnas.

Expertutredningar böra, om de över huvud skola tryckas, fogas till betänkandet som bilagor. Svaren på utsända frågeformulär o. d. böra systematiskt sammanställas och icke tryckas in extenso (s. 11).

3. Tendensen till vidlyftiga betänkanden synes under efterkrigsåren ha påtagligt ökat. Vi anse det synnerligen angeläget att alla strävanden inriktas på en koncentration av det i betänkandena redovisade materialet i syfte att göra det överskådligt för läsaren och att nedbringa kostnaderna. Ett av oss föreslaget, till Kungl. Maj:ts kansli knutet särskilt organ, det s. k. utredningskansliet, bör här ha en betydelsefull uppgift (s. 14—15).

4. I regel tryckas kommittébetänkanden, utan att komplett manuskript företetts. Följden har blivit en onormal ansvällning av kostnaderna för korrigeringar, i extrema fall uppgående till mer än 100 % av sättningskostnaderna. Vi anse det ekonomiskt oundgängligt att manuskript lämnas i slutgiltigt skick och föreslå, att det hädanefter överlämnas till utredningskansliet, som efter tillstånd av vederbörande departementschef ombesörjer tryckning och utgivning av betänkandet (s. 18).

5. Betänkandenas såväl typografi som uppställning äro f. n. tämligen växlande. Vi föreslå spaltning av textsidorna, då så ske kan, samt vissa generella regler beträffande titelblad, innehållsförteckning, skrivelse till Konungen eller departementschef, paginering, rubricering och illustrationsmaterial (s. 18—22).

6. Svaren på en av oss till ett stort antal myndigheter och andra remissinstanser utsänd rundfråga ge klart vid handen, att remissinstanserna anse de

hittills förekommande historikerna alltför omfattande. Vi rekommendera därför en beskärning av dem i anslutning till den påtagliga tendens i detta hänseende, som under senare år kunnat konstateras.

Likaså förorda vi begränsning av de redogörelser för dagsläget på det av en utredning berörda området, som ofta med en schablonmässig bredd inflyta i betänkandena. Detsamma gäller i viss mån förekommande jämförelser med utländska förhållanden.

Viktigt är däremot att sammanfattningen ger en klar bild av betänkandets innehåll. Om möjligt bör sammanfattningen vara sådan, att den kan läsas oberoende av huvudbetänkandet och därför kan tryckas separat.

Sammanfattningen bör förses med sidhänvisningar till huvudbetänkandet. Likaledes bör om möjligt ges en antydan om eventuella reservanters yrkanden (s. 22—25).

7. Den språkliga utformningen av betänkandena lämnar stundom alltför mycket övrigt att önska. Större enkelhet och starkare koncentration i språket måste energiskt eftersträvas. Härigenom skulle dessa tryckalster bli ej blott mer lättlästa utan även överskådligare och billigare i framställning. Denna uppgift kommer enligt vårt förslag att vila på såväl kommittéerna som utredningskansliet.

Beträffande den speciella art av vårt språk, som kommittésvenskan utgör, har professor E. Wellander på grundval av ett omfattande material av språkprov, insamlat av redaktören T. Kjell, utarbetat en studie, vilken som bilaga fogas till betänkandet.

Även lagspråket tarvar en noggrannare översyn än vad som hittills kommit det till del av kommittéerna. Vi föreslå, att permanent expertis, anvisad av utredningskansliet, skall biträda kommittéerna med den språkliga utformningen (s. 25—27).

8. Då kommittéerna stundom ha behov av ett omfattande statistiskt material har följden blivit, att de igångsätta ofta ganska stora specialundersökningar. Dessa ställa sig i många fall kostsamma och inriktas ibland även på objekt, som genomforskats av andra kommittéer. Ett tidsödande och kostnadskrävande dubbelarbete blir följden. För att avhjälpa denna brist föreslå vi, att kommittéerna genom utredningskansliet skola uppehålla ständig kontakt med pågående kommittéundersökningar.

Vi föreslå likaledes att den bildstatistiska illustrationsmetoden utnyttjas flitigare än hittills (s. 28—29).

9. Utredningsväsendet har kommit att omspänna allt större delar av icke blott samhällets utan även de enskilda medborgarnas verksamhet. Då betänkandena emellertid för en större allmänhet äro relativt svårtillgängliga föreslå vi, att populärt avfattade broschyrer efter mönster av både i utlandet och här hemma tidigare utgivna publikationer vid lämpliga tillfällen komma till användning. Detta gäller speciellt frågor av större intresse för den socialt och politiskt orienterade allmänheten. I vilka fall broschyrer böra utgivas ankommer på utredningskansliet att avgöra, likaså vem som skall anlitas som författare. Broschyrerna böra icke omfatta mer än 2 à 3 ark (s. 30—31).

10. Större uppmärksamhet än hittills bör ägnas frågan om en effektiv distribution av såväl betänkanden som broschyrer. Betänkandena utkomma f. n. i bokhandeln först flera veckor sedan de avlämnats till departementschefen och i samband därmed blivit föremål för en mer eller mindre ingående pressdebatt. För att råda bot på denna uppenbara olägenhet föreslå vi, att betän-

kandena hädanefter överlämnas till utredningskansliet, som har att tillse att de tryckas och göras tillgängliga i bokhandeln ungefär samtidigt som de avlämnas till departementschefen.

Detaljfrågorna i samband med distributionen överlämnas av oss av olika anledningar till utredningskansliets handläggning (s. 31—33).

11. Liksom tidigare utredningar ha vi kommit till den uppfattningen, att nödig överblick över och stadga åt det mångskiftande utredningsarbetet icke kan vinnas utan att ett centralt organ inrättas, av oss kallat utredningskansliet. Dess främsta uppgift blir att på olika sätt underlätta, rationalisera och förbilliga kommittéernas arbete utan att innebära ett nytt »ämbetsverk» och utan att inkräkta på departementschefens befogenheter. Kansliet bör sålunda övertaga vissa allmänna bestyr med lokaler, möbler, förbrukningsmateriel, skrivhjälp m. m.

Kansliet bör lämna råd vid tillsättning av kommittésekreterare. Vidare skall det uppehålla kontakt med erforderlig expertis av olika slag, t. ex. statistisk, språklig, typografisk, illustrations- och distributionsteknisk. Kansliet bör knytas till Kungl. Maj:ts kansli och underställas ett av de konsultativa statsråden. I spetsen för kansliet bör ställas en erfaren förvaltningsman av byråchefs grad (s. 33—39).

12. Ett överslag av kostnaderna visar, att årliga utgifter på i runt tal 40 000 kronor komma att uppvägas av de besparingar, som stå att vinna genom att betänkandenas omfattning beskäres, korrigeringskostnaderna minskas samt en rad specialundersökningar undvikas och utgifterna dessutom nedgå för flera smärre ändamål (s. 39—40).

Statens offentliga utredningar 1950

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Förberedande utredning angående lagstiftning på skadeståndsrättens område. [16]
Betänkande med förslag till det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation. [24]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Det statliga utredningstrycket. Trycksakskommitténs betänkande. [25]
Kommittésvenska. En undersökning och ett försök till riktlinjer. Bilaga till trycksakskommitténs betänkande. [26]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Ortsavdragskommittén. Betänkande med förslag till ändrade kommunala ortsavdrag m. m. [5]
1949 års uppbördssakkunniga. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i uppbördsförfarandet. [7]
1944 års allmänna skattekommitté. 4. Betänkande med förslag angående ändrade bestämmelser för beskattning av periodiskt understöd, m. m. samt av utdelning å svenska aktier och andelar i vissa fall, m. m. [21]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande angående rationaliseringsverksamheten inom den offentliga förvaltningen. [8]
Socialvårdskommitténs betänkande. 17. Utredning och förslag angående lag om socialhjälp m. m. [11]
Statsbidrag för ålderdomshem. [22]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande med utredning och förslag angående fordringar på synförmågan för anställning i allmän och enskild tjänst m. m. [19]
Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 5 angående verksamheten vid sjukhustvätterierna och möjligheterna att rationalisera densamma. [23]

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 18. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Örebro län. [1] 2: 19. Västmanlands län. [18]
Den svenska elbranschens kapacitet och konkurrensförhållanden. [10]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Undersökning rörande brukningskostnadernas samband med åkerfältens storlek, form och beskaffenhet. [20]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande angående tyskgruvorna och centralorgan för gruvärenden. [2]

Industri.

1948 års järnbruksutredning. Betänkande angående järnbrukens arbetskraftsförsörjning och därmed sammanhängande problem. [15]

Handel och sjöfart.

Utredning angående de handelspolitiska arbetsformerna m. m. 2. Redogörelse för de olika avtalstyperna i det svenska avtalssystemet. [9]

Kommunikationsväsen.

Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 4. De smalspåriga västgötabanorna. [14]
Betänkande med förslag rörande decentralisering inom väg- och vattenbyggnadsverket m. m. [17]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Utredning angående överflyttning av viss del av riksbankens rörelse till en statlig affärsbank m. m. [6]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande med förslag angående folkskolans disciplinmedel m. m. [3]
Skolöverstyrelsens utlåtande angående beskärning av timplanerna vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter. [4]
Handelsutbildningskommitténs betänkande och förslag. 1. Handelsgymnasierna. [12]

Försvarsväsen.

Skyddsrum för civilbefolkningen. [13]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Esselte aktiebolag
Stockholm 1950
016130